

ULUSLARARASI SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANISTIC SCIENCES

e-ISSN: 2619-9300

Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf ve Zelîhâ Adlı Eserindeki Yapım Eklerine Bir Bakış

A Case Study An Overview of the Construction Suffixes in Şeyyâd Hamza's Yusuf and Zelîhâ

Hami AKMAN¹

Makale Bilgisi/Article Information

Geliş/ Received: 15.02.2025
Kabul/ Accepted: 15.05.2025
Yayın/ Published: 15.07.2025

Araştırma makalesi/Research article

DOI: 10.47155/mamusbbd.1640652

Kaynakça Bilgisi/ Citation Information

Akman, H. (2025). Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf ve Zelîhâ adlı eserindeki yapım eklerine bir bakış. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8(1), 37-62. <https://doi.org/10.47155/mamusbbd.1640652>

Akman, H. (2025). A Case study an overview of the construction suffixes in Şeyyâd Hamza's Yusuf and Zelîhâ. *Maarif Mektepleri International Journal of Social and Humanistic Sciences*, 8(1), 37-62. <https://doi.org/10.47155/mamusbbd.1640652>

Öz

Hayatı hakkındaki bilgilerin son derece kısıtlı olduğu Şeyyad Hamza'nın, başlangıçta 13. yüzyılda yaşadığı ifade edilmekteydi. Ancak son dönemde yapılan araştırmalarla onun 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın ilk yarısında yaşadığına dair görüşler destek bulmaya başlamıştır. Şeyyad Hamza'nın *Yûsuf ve Zelîhâ* ile *Dâstân-ı Sultân Mahmud* adlı eserlerinden başka bazı şiirlerinin de var olduğu bilinmektedir. Ona ün kazandıran asıl eseri ise 1529 beyitten oluşan *Yûsuf ve Zelîhâ* adlı mesnevisidir. Eski Anadolu Türkçesinin hemen hemen bütün dil özelliklerini ihtiva eden bu eser, sadece bu dönem için değil bütün Türk edebiyatı için de mühim bir yere sahiptir. Gerek işlenen konu gerekse kullanılan sade ve anlaşılır dil eserin çağlar boyunca önemini yitirmeden günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. *Yûsuf ve Zelîhâ* aynı zamanda barındırdığı birçok arkaik unsurla da dikkat çekici bir eserdir. Bu çalışmada söz konusu eserde yer alan yapım ekleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu eserde kullanılan yapım eklerinin bütününe bakıldığı zaman genelde Türkçe kelimelere eklendikleri görülmektedir. Bunun yanında Arapça, Farsça kelimelerin de hatırı sayılır miktarda kelime yapımında rol aldığı söylenebilir. Eserde günümüzde kullanımı bulunmayan ve -mak ekine denk bir kullanım olan -maklık/-meklik ekinin varlığı dikkat çekicidir. Günümüzdeki *zengin*, *yoksul* kelimelerine karşılık *varlu* ve *yoklu* gibi farklı türetilmelere tesadüf edilmesi de bahsedilmesi gereken önemli hususlar arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Şeyyâd Hamza, Yûsuf ve Zelîhâ, Yapım eki.

Abstract

Initially, it was stated that Şeyyad Hamza, about whose life information is extremely limited, lived in the 13th century. However, recent research has begun to support the view that he lived in the late 13th and first half of the 14th century. It is known that Şeyyad Hamza wrote some poems in addition to his works *Yûsuf and Zelîhâ* and *Dâstân-ı Sultân Mahmud*. The main work that brought him fame is his masnavi *Yûsuf and Zelîhâ*, which consists

¹Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Dr.

 hamiakman@gmail.com,

 0000-0001-8787-2319

of 1529 couplets. This work, which contains almost all the language features of Old Anatolian Turkish, has an important place not only for this period but also for all Turkish literature. Both the subject matter and the simple and comprehensible language used have ensured that the work has survived to the present day without losing its importance throughout the ages. Yûsuf and Zeliha is also a remarkable work with many archaic elements. In this study, the construction suffixes in the work in question were tried to be determined. When we look at the whole of the construction suffixes used in the work in question, it is seen that they are generally added to Turkish words. In addition, it can be said that Arabic and Persian words also play a role in the construction of a considerable amount of words. The presence of the suffix -maklık/-meklik, which is not used today and is equivalent to the suffix -mak, is striking. The presence of different derivations such as varlu and yoklu, as opposed to today's rich and poor, is also important to mention.

Keywords: Şeyyâd Hamza, Yûsuf ve Zelihâ, Contruction suffix.

Giriş

Şeyyad Hamza'nın hayatı hakkında ilk bilgilere Fuad Köprülü tarafından değinilmiştir. Köprülü, Şeyyad Hamza'dan bahsederken öncelikle *şeyyâd* ismi hakkında birtakım bilgiler vermiştir. O, *şeyyad*ların şehir şehir, kasaba kasaba, serserice gezen dervişler olduğunu; giyiniş, şekil ve inanç yönünden *Kalenderî*, *Haydârî* ve *Bâbâîler* gibi olduklarını, dolayısıyla bunların da *Batinî* zümreler arasında sayılabileceklerini ifade etmiştir (2011, s. 284). Köprülü, Şeyyad Hamza'nın 13. yüzyılın son yarısında yaşadığını, Ahmed Fakih gibi onun da şehir halkı arasında yayılan ve *klâsik* olarak adlandırılan şiire olduğu kadar, genelde köylü ve göçebeler arasında yaygın bulunan "avâmî" içerikli ilahilere, hikmetlere de aşina olduğu bilgisini vermiştir (2011, s. 284). Şeyyad Hamza'nın hayatı hakkında hiçbir bilgiye sahip olunmadığını belirten Timurtaş, onun dinî-tasavvufî meselelerde eserler yazdığına ve 13. yüzyılda yaşadığına dair bilgi vermiştir. Timurtaş, ayrıca Şeyyad Hamza'nın Akşehir'de Selçuklu döneminden kalma bir mezar hitabesinden, Aslı Hatun adında bir kızının olduğunu anlaşıldığını sözlerine eklemiştir (2012, s. 196).

Şeyyad Hamza'nın yaşadığı yüzyıla dair Metin Akar *Şeyyâd Hamza Hakkında Yeni Bilgiler* adlı makalesinde onun 13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarında yaşadığını, dolayısıyla 14. yüzyıl şairi olduğunu ifade etmiştir (1986, s. 13).

Onun sanat anlayışına bakıldığı zaman, eserlerinde işlediği konular itibarıyla genel olarak sanat gayesi gütmeye çalıştığı görülmektedir. Kendisinin de ifade ettiği üzere, o, edebî kuralları iyi bilmez. Ancak ilham yoluyla kendisinde hasıl olanları, kayıt altına alır. Şeyyad Hamza'nın heceyle yazdığı şiirler, "nazım tekniği" yönünden, aruzla yazdıklarına oranla daha düzgün ve yerindedir. Aruzlu yazdığı şiirler ise özellikle zihaf ve imalelerin sürekli tekrar etmesi nedeniyle daha kusurludur. Ancak bu durum, sadece şairle değil; bu dönemde Türkçenin henüz aruzla şiir yazacak yeterliğe ulaşmamasıyla da alakalıdır (Köprülü, 2011, s. 284).

Şeyyâd Hamza'ya ait olduğu düşünülen eserler, *Yûsuf ve Zelihâ*'dan başka *Dâstân-ı Sultân Mahmûd*, *Miraçnâme*, *Vefât-ı Hazret-i Muhammed 'Aleyhi's-selâm*, *Ahvâl-i Kıyâmet*'tir (Korkmaz ve Şenol, 2008, s. 14). *Dâstân-ı Sultân Mahmûd* mesnevisi 79 beyitten oluşup onun olgunluk çağına kaleme aldığı anlaşılan eseridir (Buluç, s. 247). Şeyyâd Hamza'nın bilinen en önemli eseri *Yûsuf u Zelihâ* adlı mesnevisidir. Eski Anadolu Türkçesi dönemi ve Türk dili için oldukça önemli bir yere sahip olan bu eser, Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini bütünüyle yansıttığı gibi aynı zamanda içerisinde fazlaca barındırdığı arkaik unsurlarla da öne çıkmaktadır (Küçük, 2014, s. 1).

Eserde kullanımına başka eserlerde rastlanmayan kelimelerin yanı sıra Türkçe köklerden türeyen kelimelere de oldukça fazla rastlanması bu çalışmanın yapılmasında temel hareket noktasını oluşturmuştur.

Yöntem

Çalışmada, yapım eklerinin türettiği kelimelerin tamamı gösterilmeye çalışılmıştır. Öncelikle yapım ekleri kendi bahislerinde genelde Gürer Gülsevin'in *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* adlı çalışmasından yararlanılarak kısaca tanıtılmıştır. Bunun yanı sıra eklerin tanıtımında Muharrem Ergin'in *Türk Dil Bilgisi*, Zeynep Korkmaz'ın *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* adlı eserleri başvuru kaynaklarıdır. Kelimeler verilirken yer yer etimolojik çözümlemelere gidilmiştir. Etimolojik açıklamalarda başvuru temel kaynak eserler Hasan Eren'in *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* ile Andreas Tietze'nin *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati* ve Tuncer Gülsensoy'un *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*'dür. Bu eserlerin yanı sıra alanla ilgili başka çalışmalarda yer alan bilgilere de yer verilmiştir.

Yapım ekinin tanıklandığı örnek kelimenin geçtiği beyit parantezle gösterilmiştir. Çalışmada bazı kelimelere, bazen *Tarama Sözlüğü*'nden bazen de diğer bazı Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden örnekler verilerek dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Tespit edilen yapım ekleri şu dört ana başlıkta toplanmıştır: 1. İsimden isim yapım ekleri. 2. Fiilden isim yapım ekleri. 3. İsimden fiil yapım ekleri. 4. Fiilden fiil yapım ekleri. Her başlığın altında yapım eki için örnek kelime parantez içinde geçtiği beytin sayısı belirtilerek gösterilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya ait bulgular her bir araştırma sorusuna cevap oluşturacak şekilde aşağıda sunulmuştur.

İsimden İsim Yapım Ekleri

Bir isme eklenerek ondan yeni bir isim türetmeye yarayan eklerdir. *Yûsuf u Zelîhâ*'da isimden isim yapım eklerinden *+lık/lik/luk/lük* (37) ve *+IU* (34) ekleri sayısal fazlalıklarıyla dikkat çekicidir.

+ak

Eski Anadolu Türkçesinde *bögrek* “böbrek” ve *yanak* “yanak” gibi organ isimleri türeten (Gülsevin, 2011, s. 114) bu ek işlek değildir. Bu örneklerle Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden *Süheyl ü Nev-bahâr*'da rastlanan “çene, çene kemiği” anlamındaki *eşek* (Dilçin, 2016, s. 244) kelimesi de eklenebilir. Günümüzde daha çok benzerlik ve küçültme ifadesi taşıyan kelimeler türetmektedir (Ergin, 2012, s. 17; Korkmaz, 2017b, s. 120). *Yûsuf u Zelîhâ*'da *oğlak* (129), *göñlek* (148) ve *budak* (463) kelimelerinde bu eke rastlanmaktadır: *gönül+(e)k* (Eren, 2020, s. 197), *oğ(ul)+ak* “keçi yavrusu” (Eren, 2020, s. 383); *bud+-(a)k* küçültme eki (Tietze, 2021, s. 663).

+an

Eklendiği kelimeye *çokluk* anlamı katan bu isimden isim yapım eki *eren*, *oğlan*, *kızan* gibi kalıplaşmış örneklerde görülmektedir (Gülsevin, 2011, s. 115). Eserde *oğlan* (552) “çocuk; erkek çocuk; delikanlı” (Taş, 2019, s. 395) kelimesinde bu eke rastlanmaktadır: *Oğ(u)l+an* “oğlan, çocuk, çocuklar” (Clauson, 1972; 82; Li, 2022, s. 254).

+Az

İşlek olmayan (Gülsevin, 2011, s. 115) bu isimden isim yapım ekine *tulaz* (586) “âciz, zavallı” ve *geñez* (934) “kolay” kelimelerinde rastlanmaktadır: *tul* “dul”+*az* (Taş, 2015, s. 27), *keñ* (>*gen*) “geniş, gevşek”+*ez* (Taş, 2019, s. 67; Paçacıoğlu, 2016, s. 267; Ergin, 2012, s. 177). *Tarama Sözlüğü*’nde *tolaz* biçimi de verilen *tulaz*ın tanıklandığı tek eser *Yûsuf ve Zelîhâ*’dır (2019, s. 3850). Bu örneklerle *Dede Korkut* hikâyelerinde tanıklanan *gögez* “yeşermiş, yeşillenmiş” (Ergin, 2009, s. 122) kelimesi de eklenebilir. Söz konusu eke Türkiye Türkçesi ağızlarında *angaz* “aptal”, *argaz* “zayıf, sıska, cılız”, *burnaz* “büyük burunlu”, *çörez* “zayıf, sıska, büyümemiş”, *dalaz* “zayıf insan” vs. gibi birçok kelimedede rastlanmaktadır (Güzel, 2019, s. 80).

+ça/+ce

Aslında bir eşitlik eki olup yapım için de kullanılan (Gülsevin, 2011, s. 115) bu isimden isim yapım ekine *akça* “akçe, para” (215) ve *İmrānîce* “İmranice” (?Ar., 1053) kelimelerinde tesadüf edilmektedir: <*akça* “beyazımsı” <*ak* +(sıfatlara eklenen) *ça* küçültme eki (Tietze, 2021, s. 218), *ağı* “varlık, hazine”+*ça* (Gülensoy, 2018, s. 17).

+cak/çak/çek/çık

Sıfat fonksiyonunda (*arucak*, *ısıcak*, *gökçek*) ve zarf türünden (*tızcek*, *yalınca*, *yeynicek*) kelimeler türeten (Gülsevin, 115) bu eke Eski Uygur Türkçesinde de tesadüf edilmektedir: *bıçak/bıçäk* (<*bı*+ “bıçak” +*çak*), *koliçak* “kolcuk” (<*kol*+ “kol”+*çak*) (Gabain, 2007, s. 44). *Yûsuf ve Zelîhâ*’da bu ekin kullanıldığı kelimeler; *al* “alt, aşağı”+*çak* (1438) (Gülensoy, 2018, s. 22), *aru+cak* “temizce” (707), *yaluñuz+cak* “yalnızca” (1133), *tañlacık* “sabahtan, erkenden” (856) ve *bı+çaktır* (584) (Gabain, 2007, s. 44).

+cı/ çi

En işlek isimden isim yapım eklerinden birisi olan bu ekle genelde meslek ismi ve yapanı/edeni, bir meslekle uğraşanı ifade eden kelimeler türetilmektedir (<*demürçi*, *kapucu*; *du’âcı*, *kovucu* vs.) (Gülsevin, 2011, s. 115). *Yûsuf ve Zelîhâ*’da; *bekçi* (926), *kaçğunçı* “kaçak” (214), *kapucu* “kapıcı” (1038), *muştucu* “müjdecî” (Fa., 1367), *şefâ’atçi* “şefaath eden, şefaathçi” (Ar., 818, 821), *tanışıkçı* “danışman” (855), *yalancı/yalançı* (226) ve *gönüci* “güvenilen” (10) [<*köni* “doğru, gerçek” (Ata, 2019, s. 727)] kelimelerinde bu ekin kullanıldığı görülmektedir.

+daş

Eklendiği kelimeye ortaklık ve eşitlik gibi ifadeler katan bu eke (Gülsevin, 2011, s. 116; Hatiboğlu, 1981, s. 59) Eski Türkçeden beri rastlanmaktadır. Kullanım sahası çok geniş olmamakla beraber işlek olan ve örneklerine gittikçe daha fazla tesadüf edilen bir isimden isim yapım ekidir (Ergin, 2012, s. 167). *Yûsuf ve Zelîhâ*’da *kardaş* (81), *karındaş* (1102) ve *yoldaş* (1135) kelimelerinde bu ekin varlığına tesadüf edilmektedir.

+düz

İşlevi kesin olarak belli olmayan, Eski Türkçeden beri işlek olamayan bu eke *gündüz*, *kunduz* *yıldız* kelimelerinde rastlanmaktadır (Korkmaz, 2017b, s. 129). *Yûsuf ve Zelîhâ*’da zaman zarfı olarak görev yaptığı (Gülsevin, 2011, s. 117) *gündüz* (161) kelimesinde bu ek tanıklanmıştır.

+e

Bu ek Eski Anadolu Türkçesinde kalıplaşmış örneklerde görülmektedir (<*aşağa*, *gece* gibi) (Karaoğlu, 2016, s. 350-365). Sınırlı sayıda örneği bulunan bu eke *gece* (21) kelimesinde rastlanmaktadır: (<*kiç* “geç”+*e*) (Eren, 2020, s. 185; Gülensoy, 2018, s. 275).

+eş

Bu eke sadece *güneş* (24) (Eren, 2020, s. 205; Taş, 2019, s. 69) kelimesinde tesadüf edilmektedir.

+gaç

Eklendiği kelimeye küçültme anlamı katan (Tekin, 2016, s. 80) bu ekin varlığı *ağaç* kelimesinde görülmektedir. Kelimenin eski kullanımı *ıgaç* “ağaç”tır < ı “orman” (<*ī)+gaç (Tekin, 2016, s. 80).

+l

Türkçenin işlek olmayan eklerinden birisi olan ve eklendiği kelimeye benzerlik ifadesi katan +l isimden isim yapım ekine *yeşil* (<yaş-ı-l) ve *kızıl* (<kız-ı-l) (Ergin, 2012, s. 177) kelimelerinde rastlanmaktadır. *Yûsuf ve Zelihâ*'da da bu eke sadece *yeşil* (465) kelimesinde tesadüf edilmektedir.

+leyin

Birkaç ekin birleşimiyle meydana gelen bu ek önceden -ça, -ce, -ca ve ce çekim ekiyle beraber ve eşitlik ifadesi taşıyan bir ektir. Özellikle Eski Anadolu Türkçesinde “gibi, göre” anlamlarıyla sık kullanılan bu ek (Ergin, 2012, s. 173) eklendiği kelimelerden zarf yapar (<ancılayın ikileyin, oğurlayın vs. Gülsevin, 2011, s. 117). *Yûsuf ve Zelihâ*'da da bu eke sadece *kömürleyin* (788) kelimesinde tesadüf edilmektedir.

+lık/lığ/ +lik/ +luk/+lük

Eklendiği kelimelerden; sıfatlar ve soyut isimler (<açlık, beglik, baylık vs.), zaman bildiren sıfatlar (<kuşluk, yıllık), belirli bir devreyi gösteren isimler (<kocalık, yigitlik, lohusalık), meslek ve meslek hâline getirilmiş isimler (<oğruluk, münkirlik, tabîblik), bir maddenin ne için uygun olduğunu ifade eden sıfatlar (<kefenlik), alet isimleri (<tuzluk) ve bitki isimleri (<şovukluk) türeten (Gülsevin, 2011, s. 117-118) bu işlek isimden isim yapım ekinin *Yûsuf ve Zelihâ*'da tespit edilen örnekleri şunlardır: *aclık* “açlık” (1076), *ağırılık* “ağırılık” (1190), *birlik* “birlik” (995), *bolluk* “bolluk, bereket” (729), *cömerdlük* “cömertlik, el açıklığı” (Fa., 1419), *düşvârlık* “zorluk, güçlük” (Fa., 1209), *egrilik* “hata, yanlış” (1144), *eylük* “iyilik” (736), *gammâzlık* “söz taşıyıcılık” (Ar., 398), *halâşlık* “kurtuluş, kurtulma” (Ar., 699), *hoşluk* “hoşluk, iyilik, güzellik” (Fa., 636), *ıraklık* “uzaklık” (349), *kandalık* “bir şey ya da kimsenin nerede olduğu” (333), *karanlık* “karanlık” (234), *kardaşlık* “kardeşlik” (228), *karılık* “yaşlılık” (904), *kızlık* “kızlık” (730), *konukluk* “misafirlik” (582), *körlik* “körlük” (Fa., 995), *kulluk* “kulluk” (113), *kuşluk* “kuşluk vakti” (1183), *muştuluk* “müjde” (Fa., 736), *oğruluk/oğurluk* “hırsızlık” (1145(1201), *pâdşâlık* “padişahlık” (Fa., 126), *peygamberlik* “peygamberlik” (Fa., 1476), *sulţânlık* “sultanlık, hükümdarlık” (Ar., 703), *şamuluk* “cehennemlik” (Soğd., 943), *şanıklık* “tanıklık, şahitlik” (566), *şanlılık* “esinti” (1511), *şarlık* “darlık, sıkıntı, eziyet” (730), *toğruluk* “doğruluk” (556), *yarlık* “emir, hakanın buyruğu” (58), *yavuzluk* “kötülük” (549), *yigitlik* “gençlik” (905), *zârılık* “içten ağlama” (Fa., 1114), *uçmaklık* “cennetlik” (Soğd., 943). Bunlar arasında özellikle *kandalık* “bir şey ya da kimsenin nerede olduğu” kelimesi dikkat çekicidir. Bu kelimeye *Yûnus Emre* divanında da rastlanmaktadır (Tatçı, 2008, s. 209).

+IU

Bu ek isimlere eklenerek onlardan sıfatlar türeten en işlek eklerden birisidir (<adlu, ağırlu, ayaklu, bağlu, boylu vs.) (Gülsevin, 2011, s. 118). Ekin ünlüsü her durumda yuvarlaktır.

Bu durum Eski Türkçedeki *hğ/lig* ekindeki *g* sesinin düşmesiyle meydana gelmiştir (Timurtaş, 2012, s. 78). *Yûsuf ve Zelihâ*'da da +IU eki şu kelimelerde kullanılmıştır: *adlu* “adlı, isimli, ... isminde” (19), *atlu* “atlı” (350), *ayblu* “kusurlu, hatalı, suçlu” (Ar., 212), *azılu* “şiddetli, çok fazla” (521) [*azıg-lıg* (Gülensoy, 2018, s. 50)], *bağlu* “bağlı” (154), *bahtlu* “talihli” (Fa., 77), *belgülu* / *bêlgülu* “belli, aşikâr” (36/1316), *dertlü* “dertli, derdi olan” (Fa., 624), *devletlü* “devletli, talihli; önemli” (Ar., 1469), *dînlü* “... dinli, inançlı” (Ar., 948), *dürlü* “türlü” (325), *gizlü* “gizli” (443), *görlü* “güzel, gösterişli” (174), *güçlü* “güçlü” (1236), *günāhlu* “günahkâr” (Fa., 768), *hūlu* “...huyly” (Fa., (1372), *imānlu* “imanlı” (Ar., 1483), *kanlu* “kanlı” (948), *kaygulu* “kaygılı, endişeli” (137), *kutlu* “mübarek, uğurlu” (387), *Mışrlu* “Mısırlı, Mısır halkından” (Ar., 858), (2) *örtülü* “örtülü, gizli” (458), *şıfatlu* “...şekilde, gibi” (Ar., 675), *sınuşlu* “üzgün, hüznü, gücenik” (484), *sözlü* “söyleyeceği sözü olan” (44), *suşlu* “suçlu” (552), *şehrlü* “şehirli” (Ar., 369), *tatlu* “tatlı, hoş, güzel, tatlı” (1000), *uslu* “uslu, akıllı” (340), *varlu* “zengin, varlıklı” (1165), *yazılu/yazulu/yazlu* “yazılı” (521/1063/534), *yazuklu* “günahkâr, hatalı, suçlu” (10), *yoklu* “fakir, yoksul” (1165), *yüklü* “yükli, yük taşıyan” (1014). Bunlar arasında *Derleme Sözlüğü*'nde de *varlı/variyetli* “varlıklı” (2019, s. 4804) şekil ve anlamlarında rastlanan *varlu* “zengin, varlıklı” kelimesi dikkat çekmektedir.

+(U)ncı

Eski Anadolu Türkçesinde ilk ünlüsünün uyuma tâbi olduğu, ikinci ünlüsünün ise sadece damak uyumuna girdiği bu ek; sayı isimlerinden sıralama sayı sıfatları (<*altıncı, dördüncü, ikinci, yedinci* vs.), sayı isimlerinde zarflar (<*beşinci dördüncü*) ve sıralama sayı sıfatları için soru sıfatı türetmektedir (Gülsevin, 2011, s. 118)). *Yûsuf ve Zelihâ*'da da bu ek şu kelimelerde tanıklanmıştır: *altıncı* “altıncı” (836), *beşinci* “beşinci” (835), *on birinci* “on birinci” (312), *dördüncü* “dördüncü” (311), *ikinci* “ikinci” (833), *üçüncü* “üçüncü” (310), *yedinci* “yedinci” (837).

+rak

Bu ek Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde sıfatlardan karşılaştırma sıfatları türetmeye yarayan ve işlek olan, ancak günümüz Türkiye Türkçesinde canlı olma işlevini kaybeden, eklendiği kelimeye “oldukça” anlamı kazandıran bir isimden isim yapım ekidir (Korkmaz, 2017b, s. 138). Eski Anadolu Türkçesinde bu ek aynı zamanda üstünlük bildiren isimler de türetmiştir (Türk vd., 2017, s. 45). Sıfatlar (<*acabrağ, eksükreğ, sevgülüreğ, açnurağ* vs.) ve zarflar (<*tüzreğ, yakınrağ, yigreğ*) türeten (Gülsevin, 2011, s. 119) bu eke *Yûsuf ve Zelihâ*'da *taşlarağ* “erkenden, sabahtan” (950), *taşlurağ* “daha tatlı” (17), *tüzreğ* “hemen, çabucak” (Fa., 1515) kelimelerinde rastlanmaktadır.

+sul

Eski Anadolu Türkçesinde *yoksul* kelimesine eklenerek sıfat yapan (Gülsevin, 2011, s. 119) bu ek *Yûsuf ve Zelihâ*'da da sadece *yohsul/yoksul* “yoksul” (870/372) kelimesinde görülmektedir.

+sUz

Eski Anadolu Türkçesinde ünlüsü daima yuvarlak olan (Gülsevin, 2011, s. 119) ve işlek olan isimden isim eklerinden +sUz eki eklendiği kelimeye “yokluk, eksiklik” ifadesiyle +IU ekinin karşıtı bir görev üstlenmektedir (Korkmaz, 2017b, s. 140). *Yûsuf ve Zelihâ*'da bu ekin tespit edildiği kelimeler şunlardır: *ansuz* “onsuz” (1157), *aşsuz* “ansızın, birden” (76), *dertsüz*

“dertsiz, kaygısız, rahat” (Fa., 1333), *dilsüz* “dilsiz, lal” (369), *kıymetsiz*² “kıymetsiz, ucuz” (Ar., 217), *ögsüz* “öksüz” (1382), *suçsuz* “suçsuz” (1173), *susuz* “susuz” (132), *şühhesiz* “kesin, şüphesiz” (Ar., 845).

+süzün

+*sIz* yoksunluk eki ile +*In* vasıta hâli ekinin birleşimiyle ortaya çıkmış bir birleşik ektir. Eklendiği kelimelerden zarf türetir (Korkmaz, 2017b, s. 141). *Yûsuf ve Zelîhâ*'da *geşsüzün* “aniden, birden” (112) kelimesinde bu ek tanıklanmıştır. *Süheyl ü Nev-bahâr*'da *geşsüzünün* yanı sıra *geşsüzi* “ister istemez” de kullanılmıştır (Dilçin, 2016, s. 656).

+z

İsimlerde topluluk ve ikilik ifadesi taşıyan, işlekliliğini kaybetmiş olan bu eke günümüzde bünyesinde yer aldığı kelimenin artık ayrılmaz bir parçası olmuş, donmuş olarak rastlanmaktadır: *boynuz*, *diz*, *göğüs*, *ikiz*, *üçüz* vs. (Korkmaz, 2017b, s. 142). *Yûsuf ve Zelîhâ*'da bu eke *beniz* “yüz, beniz” (331) ve *gögüs* “iç, göğüs” (Moğ., 142) kelimesinde rastlanmaktadır: *gögüs* [<*kökö* “meme” (Moğ.)+z] (Sertkaya, 2018, s. 10).

Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiil kök ve gövdelerine eklenerek isimler türeten bu eklerin *Yûsuf ve Zelîhâ*'daki tespit edilen kullanımları aşağıdaki gibidir.

-A

Bu fiilden isim yapım eki *çevre* (<*çevir-e*), *eğ*, *gaga* (<*kak-a*), *öte*, *kese* “kestirme yol”, *oya*, *sapa* gibi örneklerde zarf-fiil ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur (Korkmaz, 2017b, s. 143). *Yûsuf ve Zelîhâ*'da şu kelimelerde görülür: *çevre* “çevre” (37) [<*çevir-e* (Korkmaz, 2017b, s. 143); *çevür-* fiilinin gerundium hâli (Tietze, 2021, s. 189); Karaoğlu, 2016, s. 36], *dapa* “-A, ...e yönünde” (45) (<*dap-* (<*tap-* “bulmak”+*a*), *kala* “geçirilen zamanı ifade eder” (1354) [<*ET kal-* “kalmak, umutsuz durumda olmak”<**kal-* (Taş, 2019, s. 80)], *yana/yine* (184/12) (<*yan-* “dönmek, döndürmek, geri gelmek”+*a* “zarf-fiil eki” (Gülensoy, 2018, s. 940)], *yağa* “yan, kenar” (169) [<*yağ-* “yaklaşmak” (Gülensoy, 2018, s. 850; Taş, 2019, s. 81; Eren, 2020, s. 557)], *yöre* “yöre, çevre, etraf” (69) [**yö/(ü)r-* “çevrilmek, örtülmek”-*e* (Gülensoy, 2018, s. 959)].

-(a)cağ

Aslında gelecek zaman sıfat-fiil eki olan, ancak kullanıldığı sıfat tamlamalarındaki adların zamanla düşmesi neticesinde sıfatların kendi başlarına kalıcı isimler yaptığı (<*açacak* “şişe açacağı”, *alacak*, *çেকেcek* “ayakkabı çekeceği” vs.) (Korkmaz, 2017, s. 144) Bu fiilden isim yapım ekine *şığıncağ* “sığınak, sığınacak kimse ya da şey” (79) kelimesinde rastlanmaktadır (<*şığın-(a)cağ*). Karaoğlu, bu kelimenin *sığın-cağ* şeklinde türediğini belirtmiştir (2016, s. 90).

-ağ

Eski Türkçedeki -GAk ekinin Eski Anadolu Türkçesindeki şekilleriyle karışan bu ek, geçişli fiillere getirilebilmekle birlikte (<*dilek*, *dudağ*, *tanuğ*, *döşek* vs.) geçişsiz fiillere eklenerek yer isimleri ve sıfatlar türetir (<*turağ*, *yatağ*; *yumuşak*) (Gülsevin, 2011, s. 135-136). *Yûsuf ve Zelîhâ*'da bu ekin tanıklandığı kelimeler şunlardır: *ayağ* “ayak” (253) [<*at-(ad-)-(a)k* (Eren,

² Her ne kadar Eski Anadolu Türkçesinde ünlüsü daima yuvarlak olduğu ifade edilse de bu ekin düz ünlülü biçimlerine de rastlanmaktadır. *Yûsuf ve Zelîhâ*'da tespit edilen *kıymetsiz* “kıymetsiz, ucuz” kelimesi bu istisnai örneklerden birisidir.

2020, s. 33)], *kaçak* “kaçak” (226), *konak* “konuk, misafir” (278), *turak* “mekân, yurt” (1451), *yaprak* “yaprak” (465) [<ET yapırğak, yalpırğak< *yalpır-, Tel. yalbı- “yelpazelemek, esmek”, yalbra- “titremek, sallanmak”, Kırğ. calbıra-, calbırağ “yaprak”, Kzk. japırak < *yalpırak” (Taş, 2019, s. 81)].

-ğu/-ğu

Ünlüsü yuvarlak olan (Gülsevin, 2011, s. 134) bu fiilden isim yapım eki iki kelimeye görülür: *kayğu* “kaygı, endişe” (48) (*kad- “bunalmak, bükme, boyun eğdirmek” -ğu (Gülensoy, 2018, s. 386; Korkmaz, 2017b, s. 152), *uyğu* “uyku” (272) (u+ “uyku”+dı-ğu) (Gülensoy, 2018, s. 804).

-ğün/-gün

Eski Anadolu Türkçesinde işlek olarak kullanılan bu ek hem geçişli hem geçişsiz fiillere eklenerek edilgen çatıda *mış* anlamı yüklenen sıfatların yanı sıra isimler de türetmiştir (*azğün, kızgün, argün, başgün, kırğün, dutgün*) (Gülsevin, 2011, s. 134). *Yûsuf ve Zelihâ*’da *kaçgunçı* “kaçak” (214) ve *düzgün* “tuzak” (60) kelimelerinde bu eke tesadüf edilmektedir.

-I/-U

Genelde tek heceli ve geçişsiz fiillere eklenen bu ek, işlektir. Başlıca işlevi fiilin gösterdiği işin sonucu olan somut veya somut ad ve sıfatlar türetmektir (Korkmaz, 2017, s.153). *Yûsuf ve Zelihâ*’da şu kelimelerde bu eke rastlanmaktadır: *diri* “diri, canlı” (486) [<tir- “yaşamak, hayatta olmak” <*tir- (Taş, 2019, s. 84)], *kapu* “kapı” (507) (<*kap- “kapamak” (Taş, 2019, s. 84), *katı* “katı; sıkı, iyice” (55) [<kat- “eklemek, katmak, karıştırmak” (Paçacıoğlu, 2016, s. 348)], *koğu* “koku” (1355), *korğu/korhu* “korku” (1148), *kuyu* “kuyu” (99) [<kod- “koymak, bırakmak, terk etmek” (Paçacıoğlu, 2016, s. 399); *kud-* “dökmek” (Taş, 2019, s. 84)], *oğrı/oğru* “hırsız” (1127) [<*oğur- “çalmak” (Taş, 2019, s. 83)], *ölü* “ölü” (500), *örtü* “örtü” (458), *saçu* “saçı, düğünde atılan para” (759), *şatı/şatu* “ticaret, pazar” (220/224), *şoru* “soru” (647), *tapu* “hizmet” (255) [<tap- “hizmet etmek; itaat etmek” (Paçacıoğlu, 2016, s. 600)], *tolu* “dolu” (127), *yazı* “ova” (244) [<yaz< *yad- “sermek” (Gülensoy, 2018, s. 904), *yazu* “yazı” (16, 113).

Bu ek aynı zamanda Eski Anadolu Türkçesinde kalıplaşmış zarf-fiil eki olarak da fiillere eklenmektedir (Gülsevin, 2011, s. 137). *Yûsuf ve Zelihâ*’da; *aşnu* “önce” (1454) [<aş-u-n-“önce geçmek; önce gelmek” (Paçacıoğlu, 2016, s. 81)], *dahı/dakı* “dahi, da/de” (3) (<tağ- “eklemek” -ı (Tekin, 2013, s. 61), *degi* “-A kadar, -A değin” (547) (< Et teg- “değmek, varmak, erişmek, ulaşmak” (Taş, 2019, s. 83), *egri* “eğri” (743) (<egir- “sarmak, kuşatmak, çevirmek” (Paçacıoğlu, 2016, s. 237), *karşu* “-A karşı/doğru” (271) [<karış- “karşı çıkmak, çarpışmak” (Paçacıoğlu, 2016, s. 343)], *ötrü* “ötürü, dolayı” (123) [<ö-t- “geçmek”-ür- “delmek, arasından geçmek”-ü “fiilden edat yapan ek” (Gülensoy, 2018, s. 549), *toğru* “doğru” (42) (< ET toğ- “aşmak, üzerinden geçmek” (Taş, 2019, s. 87); **toğ-ur-u* “zarf-fiil eki” (Gülensoy, 2018, s. 218)], *örü* “yukarı, ayağa; yüksek” (118) [<*ö- “yükselmek, havalanmak”-r-ü (Ercilasun, 2014, s. 371-374)] kelimelerinde kalıplaşmış zarf-fiil işleviyle bu ek tanıklanmıştır.

-Ucl/-Icl

Eklendiği fiillerden bir işi çok ve devamlı yapan kişi ve nesneleri bildiren isim sıfatlar türeten bu ekin ünlüleri düzdür (Gülsevin, 2011, s. 137). *Yûsuf ve Zelihâ*’da *alıcı* “alan, alıcı” (212), *görici* “görücü, gören” (370), *şatıcı* “satıcı” (212), *tapıcı* “tapan” (258) kelimelerinde bu eke rastlanmaktadır.

-(U)k/g~k/g

Ünlüsü daima yuvarlak olan, hem geçişli hem geçişsiz fiillere gelerek “edilgen çatıda -mİş” ekinin görevinde isim ve sıfatlar türeten (Gülsevin, 2011, s. 136) bu ekin *Yûsuf ve Zelihâ*'daki örnekleri şunlardır: *artuk* “çok, fazla” (327), *ayık* “belli, açıkça” (172) [<*ad-... ay- “ayılmak, kendisine gelmek” (Taş, 2019, s. 85; Gülensoy, 2018, s. 47)], *ayruk* “başka, diğeri; bunda sonra, artık” (212) (<ay(ı)r-uk), *böyük* “büyük” (1298), *buyruk* “emir, ferman” (102), *konuk* “misafir” (582), *sınuk* “kırık, hüznü” (484), *tanışuk* “müşavere, istişare” (855, 1510), *yazuk* “günah” (537) [<yaz- “sapmak; şaşmak, yanılmak”-uk (Gülensoy, 2018, s. 905)], *yırtuk* “yırtık” (560), *dilek* “dilek, istek” (526), *direk* (462) [<*tire-“dikmek”-k (Gülensoy, 2018, s. 213); tire- “desteklemek” (Taş, 2019, s. 85)], *döşek* “döşek” (814), *emek* “emek” (412) [<*emge-“emek, zahmet ve sıkıntı çekmek”-k (Gülensoy, 2018, s. 251)], *görk* “güzellik, gösteriş” (110) [<kör-(ü)k (Gülensoy, 2018, s. 298)], *ırak* “uzak” (347), *gerek* “gerek, gerekli” (38) [<*kerge- “yaraşmak” (Gülensoy, 2018, s. 281)], *kuşak* “kuşak” (54) [<kur”kuşak”+şa-k” (Gülensoy, 2018, s. 469)], *ışık* “ışık” (168) [<ışı-<*yışu-<*yaşu-k (Gülensoy, 2018, s. 331)], *tanuk* “şahit, tanık” (552), *uşak* “çocuk” (1358) [<uw-şa-“ufalamak”>uşa-k (Gülensoy, 2018, s. 799)], *yog/yok* “yok” (20/148) (<*yō- “yok olmak, mevcut olmamak” (Tekin, 2016, s.88)], *yük* “yük” (670), [<*yü-k (Gülensoy, 2018, s. 975; Taş, 2019, s. 85)], *bitig* “mektup” (1272) [<biti-“yazmak” -g (Gülensoy, 2018, s. 95; Şen, 2018, s. 178; bağ “bağ” (834) <ba- “bağlamak”-g (Hacıeminoğlu, 2016, s. 33)], *yarak* “hazırlık” (177) [<ET yarağ “imkân, fırsat” <ET yara- “yaramak, yararlı olmak” (Taş, 2019, s. 82)].

-l

Geçişsiz fiillere gelerek sıfat ve zarflar türeten (Gülsevin, 2011, s. 136) bu fiilden isim yapı ekine *dükel* “bütün, tüm” (790) (<tüke-“bitmek, tükenmek” (Taş, 2019, s. 85) ve *kızıl* “kızıl, kırmızı” (467) [<kız-ı-l (Sevinçli ve Akman, 2024, s. 277-288] kelimelerinde tesadüf edilmektedir.

-(u)m

Hem geçişli hem geçişsiz, bazen tek bazen de çift heceli fiillere eklenen bu fiilden isim yapım eki Türkiye Türkçesinde işlek bir ektir (Korkmaz, 2017, s. 157). Eski Anadolu Türkçesinde genelde “bir defada ya da bir hamlede yapılan işleri” (<ölüm, adım, içim, tadım, toyum, bakım, kesim) (Gülsevin, 2011, s. 135) gösteren bu eke *Yûsuf ve Zelihâ*'da *salkum* “salkım” (626) kelimesinde rastlanmaktadır [<sal-kı-“sarmak, salınmak”-m (Gülensoy, 2018, s. 590)].

-me

Eski Anadolu Türkçesinde oldukça seyrek ve yerine daha çok -mak master eki kullanılan (Gülsevin, 2011, s.122) bu ekin *Yûsuf ve Zelihâ*'daki örnekleri *degme* “her bir” (421) [<teg- “değmek, varmak, erişmek, ulaşmak” (Taş, 2019, s. 86)] ve *sürmedir* (53). Karaoğlu bu kelimenin *dê-(<tê)-gmA* “denen” şeklinde türediği bilgisini vermiştir (2016, s. 110).

-mak/-mek

En işlek master eki (Gülsevin, 2011, s. 122) ve bir hareket ile oluşun mücerret ismi olan (Timurtaş, 2012, s. 82) bu fiilden isim yapım ekinin *Yûsuf ve Zelihâ*'daki örnekleri şunlardır: *etmek* “ekmek” (628), *ırmağ* “ırmak” [<*irmek<*ir- “yarmak, oymak, aşındırmak” (Gülensoy, 2018, s. 329)], *yarmak* “akçe, para” (215, 217...) [<yar- “yarmak, ayırmak”<*yār- (Taş, 2019, s. 86)], *yemek* “yemek” (1443).

-meklik

Fiilden isim yapım eki *-mak* ve isimden isim yapım eki *+lık* eklerinin birleşiminden oluşmaktadır (Timurtaş, 2012, s. 82). Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde ikinci derecede işleklığe sahip olan bu ek *-mak* mastar eki ile aynı işlevi görmektedir (Gülsevin, 2011, s. 122). *Yûsuf ve Zelihâ*'daki örnekleri şunlardır: *bilmeklik* “bilmek” (1032), *girmeklik* “girmek” (1032), *görmeklik* “görmek” (1207), *almaklık* “almak” (379), *kılmaklık* “etmek” (597), *sevmeklik* “sevmek” (597).

-mık

Tek ya da iki heceli geçişli fiillere eklenen bu ek, “artıklık, küçüklük” ve “parça” ifade eden isimler türetmektedir. İşleklığı sınırlı bir ektir (Korkmaz, 2017b, s. 164). *Yûsuf ve Zelihâ*'da sadece *kıymık* “küçük parça” (438) kelimesinde bu eke tesadüf edilmiştir.

-miş

Oldukça işlek olan bu sıfat-fiil eki (Gülsevin, 2011, s. 123) *yemiş* “yemiş, meyve” (464) örneğinde kalıplaşmıştır.

-mUr

Geçişsiz fiile eklenen (Gülsevin, 2011, s. 136) bu eke *yağmur* “yağmur” (729) ve *kömür* (788) [*<kö-mür* (Korkmaz, 2017b, s. 166; *köny-* “yanmak” (Taş, 2019, s. 86)] kelimelerinde tesadüf edilmektedir.

-n

Kullanımı oldukça eski ve işlek bir ek olan bu fiilden isim yapım eki eklendiği fiillerden seyrek olarak isim ve çoğunlukla sıfatlar türetir. Eklendiği fiildeki “sonucu” ve “ürünü olma”yı ifade etmektedir (Korkmaz, 2017b, s. 166). *Yûsuf ve Zelihâ*'da tespit edilen örnekleri şunlardır: *bitün/bütün* “bütün” (954/2) [*<büt-* “bitmek, sona ermek” (Taş, 2019, s. 86)], *ekin* (827), *oyun* “oyun” (49) [*<ET <oy-* “oymak” *<*oy-* (Taş, 2019, s. 86)], *yakın* “yakın” (226) [*<yağ-* “yaklaşmak”-*n* ya da *<yak-* “yaklaşmak, dokunmak”-*n* (Gülensoy, 2018, s. 852)], *uzun* (1062) [*<*üz-/oz-* “başkasından ileriye geçmek” (Gülensoy, 2018, s. 808); Korkmaz, 2017b, s. 166)], *satın* “satın” (174) [*<sat(ı)n* (Gülensoy, 2018, s. 604; Nişanyan, 2018, s. 739)]. Bu eke Türkiye Türkçesi ağızlarında (*<biçin*, *böğen* “büvet”, *çakın* “şimşek”, *çalın* “çakmak”, *çekin* “alına bağlanıp uçları arkaya serbest bırakılan baş bandı”, *çözün* “arasından atkı iplikleri geçen boyuna iplik çileleri, çözgü” vs.) gibi örneklerde sıklıkla rastlanmaktadır (Güzel, 2019, s. 466).

-ş

Aslında bir mastar eki olan bu fiilden isim yapım eki, kalıcı isimler de meydana getirmektedir (*<depreniş*, *toğış* gibi) (Gülsevin, 2011, s. 135). *Yûsuf ve Zelihâ*'da bu eke şu kelimelerde tesadüf edilmektedir: *alkış* “beğeni, alkışlama” (1136) [*<*alka/*alkı-* “övmek; alkışlamak” -*ş* (Gülensoy, 2018, s. 23; Eren, 2020, s. 13)], *gelış* “gelme, geliş” (1036), *görüş* “bakma, bakış; tanışma” (1432), *sağış* “sayma, sayış” (7) [*<*sağış<ET sağış* “sayma, sayış” *<DLT sağ-* “saymak” *<*sāk-* (Taş, 2019, s. 87)].

-z

Bugün eklendiği isimlerle artık iyice kaynaşmış olan bu fiilden isim yapım eki işleklığını kaybetmiştir (Korkmaz, 2017b, s. 171). *Yûsuf ve Zelihâ*'da bu ekin varlığına *söz* (13) [*<sö-* “söylemek” (Korkmaz, 2017b, s. 171)] kelimesinde rastlanmaktadır.

İsimden Fiil Yapım Ekleri

İsim ve isim cinsinden kök veya gövdelere eklenerek onlardan fiiller türeten bu eklerin *Yûsuf ve Zelihâ*'daki kullanımları aşağıdaki gibidir.

+A-

Bu isimden fiil yapım eki hem geçişsiz (<beñze-, oyna- kana-, uza-, yaşa-) hem de geçişli (<boşa-n-) fiiller türetmektedir (Gülsevin, 2011, s. 119-120). *Yûsuf ve Zelihâ*'da bu ekin tanıklandığı kelimeler şunlardır: *beñze-* “benzemek” (74) [<beñiz+e- (Clauson, 1972, s. 352)] *beze-* “süslemek, bezemek” (473), *dile-* “dilemek, istemek” (319), *döşe-* “döşemek” (472), *düre-* “türemek” (261), *kına-* “cezalandırmak” (606) (<kın “ceza, işkence, azap” [Caferoğlu, 1968, s. 175], *ögre-n-* “öğrenmek” (1039) [<ögür “sürü” (Taş, 2019, s. 75)], *sına-* “sınamak, denemek” (715) [<sın “deneme” (Eren, 2020, s. 460)], *uğra-* “uğramak” (1038) [<oğ(u)r “bir işte imkân ve fırsat; vakit, zaman” (Gülensoy, 2018, s. 789; Korkmaz, 2017b, s. 173; Taş, 2019, s. 75)], *uşağ* “çocuk” (1358) [<uvuş “ufalanmış nesne” (Taş, 2019, s. 75); Gülensoy, 2018, s. 799)], *uta-n-* “utanmak” (493) [<uvut “utanç” utanma, ar, haya” (Gülensoy, 2018, 800; Taş, 2019, s. 75)], *yaşa-* “yaşamak” (908), *yarlığa-* “bağışlamak, affetmek” (58) [<yarlığ “emir, hakanın buyruğu”+a- (Gülensoy, 2018, s. 884)].

+Al-

Hem sıfatlardan hem de isimlerden geçişsiz fiiller (<çoğal-, incel-, diril-; buñal-, yönel-) (Gülsevin, 2011, s. 1220) yapmaya yarayan bu ekin *Yûsuf ve Zelihâ*'da tanıklandığı kelimeler şunlardır: *boşal-* “boşalmak” (414), *buñal-* “bunalmak, sıkıntı içinde olmak” (946) [<buñ “sıkıntı, bela, keder; yokluk” (Paçacıoğlu, 2016, 153)], *yönel-* “yönelmek”tir (1023).

+en-

Bu ek isimden fiil yapım eki +A- ile fiilden fiil dönüşlülük eki -n- ekinin birleşimiyle oluşmuş bir birleşik ektir. “Olma” ve “bildirme” işlevinin yanı sıra “yapılan işin yapana dönüşünü gösterme” işlevi de mevcuttur (Korkmaz, 2017b, s. 174). *Yûsuf ve Zelihâ*'da *begen-* “beğenmek” (294, 295...) [<*beg+e-n- “bey gibi görmek” Gülensoy, 2018, s. 73)] kelimesinde bu ek tanıklanmıştır.

+ar-

Hem geçişli (<ever-, şuvar-) hem geçişsiz (<ağar-, göger-, bozar- belir-, yaşar-, kayur-) fiiller (Gülsevin, 2011, s. 120) türetir. Bu eke *Yûsuf ve Zelihâ*'da *başar-* “başarmak, üstesinden gelmek” 669, 1020...), *oñar-* “bilmek, yapabilmek, edebilmek” (1031) [<oñ “sağ, doğru” (Ergin, 2012, s. 182; Taş, 2019, s. 76)] ve *sarar-* “sararmak” (331) [<sargar-<sarığ+ar (Ergin, 2012, s. 182)] kelimelerinde tesadüf edilmektedir.

+de-

Eski Anadolu Türkçesinde seyrek bir kullanıma sahip olan bu ek yansıma kelimelerden geçişsiz (<güvülde-), diğer isimlerden ise geçişli fiiller (<alda-, izde-, iste-) türetmektedir (Gülsevin, 2011, s. 120). *Yûsuf ve Zelihâ*'da şu kelimelerde bu eke rastlanmaktadır: *inde-* “çağırarak, davet etmek” (37) [<in<ün “ses” (Taş, 2019, s. 76)], *irde-* “irdelemek, araştırmak” (1271) [<ir<iz “art, arka” (Taş, 2019, s. 76)], *iste-* “istemek” (147, 162...) [<*iz+tä- (Gülensoy, 2018, s. 349)], *ünde-* “çağırarak, davet etmek” (<ün “ses”) (1133).

+I-

Eski Türkçede işlek kullanılan ancak işlekliliğini zamanla yitiren (Ergin, 2012, s. 182) bu isimden fiil yapım ekinin *Yûsuf ve Zelihâ*'da tanıklandığı kelimeler şunlardır: *bayı-*

“zenginleştirmek” (694) (<bay “zengin”), *berki-* “sağlamlaştırmak, berkitmek” (60) [<berk/pek “pek, sağlam” (Gülensoy, 2018, s. 80)], *iyi-* “kokmak, kokuşmak” (638) [<yıd+ “koku”+ı- (Taş, 2019, s. 77)], *kurı-* “kurumak, hareketsiz kalmak” (1182) [<kur “kuru” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018, s. 397)], *tokı-/toku-* “vurmak, parçalamak” (1387, 1477) [<tok yansıma sesinden (Taş, 2019, s. 77)], *yöri-/yörü-* “yürümek, yol kat etmek, gitmek; akmak” (64) [<*yör<yorçı “kılavuz, rehber, yol gösteren” (Taş, 2019, s. 77)].

+ (i)k-

Geçişsiz fiiller (<açık-, gözük-, birik-) yapan (Gülsevin, 2011, s. 120) ve Eski Türkçede iç+ “iç” +ik- “içeri girmek, emri altına girmek”, tağ+ “dağ”+ık- “çıkmaq, dağa çıkmak” ve yol+ “yol”+k- “karşılaşmak” (Gabain, 2007, s. 49) gibi kelimelerde karşılaşılan bu eke *Yûsuf ve Zelihâ*’da *tarık-* “daralmak, öfkelenmek” (748) (<tar “dar”+ı-k- “daralmak”) kelimesinde rastlanmaktadır. Bu kelimeye *Tarama Sözlüğü*’nde *darık-* “daralmak, içi sıkılmak, müteessir olmak” (2019, s. 1010) ve *tarık-/tarık-* “daralmak, içi sıkılmak, müteessir olmak” şekillerinde *Süheyl ü Nev-bahâr*’da da (Dilçin, 2016, s. 691) rastlanmaktadır. Bu kelimeye Türkiye Türkçesi ağızlarında da *darık-* “sıkışmak; sıcağdan bunalmak, nefesi kesilmek” (Güzel, 2019, s. 520) şekil ve anlamlarında rastlanmaktadır.

+ğır-/kır-

Bu ek ses yansımali köklere eklenerek bunlardan geçişli ya da geçişsiz fiiller türetir (Korkmaz, 2017b, s. 176). *Yûsuf ve Zelihâ*’da *haykır-* “haykırmak” (1184), *çağır-* “çağırmak” (65) [<çā “yansıma ses”+kır- (Taş, 2019, s. 78)], *çığır-* “bağırmak, haykırmak” (1103) (<çī “yansıma ses”+kır- (Taş, 2019, s. 78)] ve *kığır-* “çağırmak, seslenmek, haykırmak” (687) [<kī “yansıma ses” (Taş, 2019, s. 78)] kelimelerinde bu ekle karşılaşılmaktadır.

+IA-

Eklendikleri isimlerden hem geçişsiz (<aruqla-, gicele-, başla-, tañla-, işle-) hem geçişli (<adımla-, avla-, bağla-, gizle- vs.) kelimeler türeten (Gülsevin, 2011, s. 120-121) bu en işlek isimden fiil yapım ekinin *Yûsuf ve Zelihâ*’da tanıklandığı kelimeler şunlardır: *‘aceble-* “şaşırmak, hayret içinde kalmak” (Ar., 378), *ağırla-* “ağırlama” (734), *ağla-* “ağlamak” (130), *añla-* “anlamak” (2), *ārzūlā-* “arzulamak, istemek” (Fa., 111), *avla-* “avlamak” (150), *āzārla-* “azarlamak, paylamak” (Fa., 1167), *bağışla-/bağşıla-* “bağışlamak” (Fa.) (693/299) *bağla-* “bağlamak” (231), (299), *başla-* “başlamak” (800), *bekle-* “korumak, kapatmak” (386), *beñle-* “işaret koymak, işaretlemek” (1127), *besle-* “beslemek” (1154), *birle-* “bir saymak, birliğini ikrar etmek” (263), *bitile-* “mektup göndermek, vermek” (1363), *boğazla-* “kesmek” (129), *dağla-* “dağlamak” (1085), *dinle-* “dinlemek” (178), *egle-* “eğlendirmek” (484), *eyerle-* “eyerlemek” (856), *eyle-* “eylemek, etmek, yapmak” (40), *fermānla-* “ferman buyurmak, emretmek” (Fa., 616), *gizle-* “gizlemek” (207, 743), *gözle-* “gözlemek” (662), *gürle-* “gürlemek” (243), *ismarla-* “ısmarlamak, tembihlemek, emanet etmek” (Fa., 78, 824...), *iñile-/iñle-* “inlemek” (243/1347), *işle-* “işlemek, yapmak, etmek; gidip gelmek” (387, 795...), *katarla-* “katar hâline getirmek, art arda dizmek, sıralamak” (Ar., 1033), *konakla-* “konaklamak, misafir etmek” (278), *kavla-/kovla-* “çekiştirmek” (576/569), *muştula-* “müjdelemek, müjde vermek” (Fa., 406, 702...), *oğurla-* “çalmak, hırsızlık yapmak” (1143), *ögütle-* “öğüt vermek, nasihat etmek” (1227), *sağışla-* “hesap etmek, saymak, hesaplamak” (386), *sakla-* “saklamak, gizlemek” (25, 511), *söyle-* “söylemek, konuşmak” (26) [<*sö-z+le- (Gülensoy, 2018, s. 663)], *sürmele-* “sürmelemek” (53), *tañla-* “şaşırmak, hayrette kalmak” (378), *tañla-* “hayrette kalmak” (32), *taşdıkle-* “tasdiklemek, onaylamak” (Ar., 1252), *tīmārla-* “ilgilenmek, ilgi göstermek” (Fa., 1154), *toyla-* “iyi muamele etmek, ağırlamak” (519), *ulula-* “büyük tutmak, aziz tutmak” (949), *yegle-* “yeğlemek” (974), *yokla-* “aramak, yoklamak”

(238), *yükle*- “yüklenmek” (1247). Bunlar arasında ‘*aceble*- “şaşırmak, hayret içinde kalmak” fiili, *Derleme Sözlüğü*’nde “şaşmak” anlamıyla yer almaktadır (2019, s. 44). Söz konusu fiile Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden *Marzubân-nâme Tercümesi*’nde de “hayret etmek, şaşmak” anlamında rastlanmaktadır (Korkmaz, 2017a, s. 379).

+lAn-

+lA- ekinin -n- çatısı ile genişletilmiş şekli olan bu ekle türetilen fiillerin +lA- şekli Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmamıştır (<*ğuşşalan*-, *nûrlan*-, *kuvvetlen*-, *öglen*- *yapraklan*-) (Gülsevin, 2011, s. 121). Eke ayrıca *çavlan*- “ün almak, şöhret kazanmak, yayılmak”, *çevüklen*- “acele etmek, titiz davranmak”, *çirklen*- “kirlenmek”, *degirmilen*- “yuvarlaklaşmak”, *dilkülen*- “yaltaklanmak, tabasbus etmek” (Karaoğlu, 2016, s. 833-835) gibi kelimelerde de rastlanmaktadır. *Yûsuf ve Zelihâ*’da şu örneklerde bu eke rastlanmaktadır: *ârlan*- “temizlenmek, arınmak” (Ar., 807), *atlan*- “ata binmek” (1141), *beglen*- “bey gibi davranmak, beylik taslamak” (851), *buñlan*- “sıkıntıya uğramak, eziyet çekmek” (731), *cüftlen*- “evlenmek” (Fa., 904), *evlen*- “evlenmek” (1118), *katlan*- “katlanmak, tahammül göstermek” (613), *kızlan*- “kız görünmek, kıza dönmek” (913), *ögsüzlen*- “öksüz kalmak, ayrı düşmek” (1512), *zârlan*- “ağlamak” (Fa., 807). Bunlardan *beglen*- “bey gibi davranmak, beylik taslamak” fiili *Tarama Sözlüğü*’nde bu anlamlardan başka “bey olmak; beylik elde etmek” anlamlarıyla da geçmektedir (2019, s. 482). TDK *Türkçe Sözlük*’te “ikili duruma getirmek” anlamıyla geçen *çiftlenmek* (2011, s. 544) fiilinin *çüftlen*- “evlenmek” şeklinde kullanılması dikkat çekicidir. *Ögsüzlen*- “öksüz kalmak, ayrı düşmek” fiili *Tarama Sözlüğü* ve *Derleme Sözlüğü*’nde rastlanmayan ilginç bir kullanımdır.

+laş-

+lA- fiilden isim yapım ekine -ş- dönüşlülük veya işteşlik eki getirilerek elde edilen, eklendiği isme genelde “dönüşme, kendi kendine oluşma” özelliği katan (Korkmaz, 2017, s. 178) bu isimden fiil yapım ekine *Yûsuf ve Zelihâ*’da *ittifāklaş*- “anlaşmak, ittifak sağlamak” (Ar., 620) kelimesinde rastlanmıştır.

+ra-

Gülsevin’in *çıñra*- örneğini verdiği (2011, s. 121) bu ek, *Yûsuf ve Zelihâ*’da *çıkra*-(ş-) “fokurdamak” (785) [<*çıkra-<*çık “yansıma ses” (Taş, 2019, s. 80)], *çıñra*- “çınılamak, çingirdamak” (1294, 1299), *soķra*-(n-) “homurdanmak” (885) (?) kelimelerinde tanıklanmıştır.

+(U)r-

İsimlerden “yapma” ifadesi taşıyan fiiller türeten (Korkmaz, 2017, s. 179) bu ek *delür*- “delirmek” (339, 531), *karar*- “kararmak” (802), *kayğur*-/kayur- (624/118) “kaygılanmak, endişelenmek” kelimelerinde tanıklanmıştır.

+rge-

Geçişli fiil yapmaya yarayan (Gülsevin, 2011, s. 120) bu eke *esirge*- “esirgemek, bağışlamak” (872) kelimesinde tesadüf edilmektedir.

+sa-

Eklendiğin isimden “bir şeye ihtiyacı olmak, istemek” anlamlı geçişsiz fiiller (<*sense*-, *susa*-) türeten (Gülsevin, 2011, s. 121) bu isimden fiil yapım ekine sadece *susa*- “susamak” (781) kelimesinde tesadüf edilmektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarında bu ekten türeyen *bense*- “beni istemek, özlemek”, *atsa*- “kısırak aygır istemek; ata binmeyi özlemek”, *etse*- “uzun

zamandan beri et yemediğinde canı et istemek”, *muşmulasa-* “canı muşmula istemek” gibi değişik örneklere rastlanmaktadır (Güzel, 2019, s. 545-546).

+şa-

Bu eke *kuşak/kuşa-* “kuşak/kuşatmak” (54) [*<kur* “bel bağı” (Eren, 2020, s. 337)] kelimesinde rastlanmaktadır.

Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiil kök ve gövdelerinden yeni filler türeten eklerdir. *Yûsuf ve Zelîhâ*’da kullanılan fiilden fiil yapım ekleri aşağıdaki gibidir.

-Ar-

Eski Anadolu Türkçesinde işlekliliği sınırlı fiilden fiil yapım eklerinden birisi olan (Gülsevin, 2011, s. 139) bu ekin *Yûsuf ve Zelîhâ*’daki örnekleri *çıkar-* “çıkarmak” (100), *çöker-* “çökmek” (1146) ve *gider-* “gidirmek” (808) filleriştir.

-der-

Türkiye Türkçesi ve Türkçenin diğer kollarında işlekliliği sınırlı olan bu ettirgenlik ekine (Korkmaz, 2017, s. 183) *Yûsuf ve Zelîhâ*’da *gönder-* “göndermek” (355) [*<gön-* “yola çıkmak”-*der-* (Ergin, 2012, s. 213)] ve *göster-* “göstermek” (305) [**kös-ter-* (Taş, 2019, s. 380); **közd-ger* (Korkmaz, 2017, s. 183) fiillerinde rastlanmaktadır]. Ekin Eski Anadolu Türkçesinde kullanıldığı diğer örnek kelime *dönder-* (Gülsevin, 2011, s. 138-140) fiilidir.

-dUr-

Eski Anadolu Türkçesinde işlek olarak kullanılan (Gülsevin, 2011, s. 139), oldurganlık ifadesi taşıyan (Boyras, 2019, s. 59) bu ekin; *ağdur-*, *aırdur-*, *ardur-*, *atlandur-*, *avındur-*, *bağdur-*, *bandur-*, *barışdur-*, *başdur-*, *başıkdur-*, *bildür-*, *bilişdur-*, *bindür-*, *birikdur-*... gibi birçok örneği vardır (Boyras, 2019, s. 59). *Yûsuf ve Zelîhâ*’da tespit edildiği kelimeler şunlardır: *bağdur-* “baktırmak” (942), *bildür-* “bildirmek” (77), *bindür-* “bindirmek” (235), *bulaşdur-* “bulaştırmak” (129), *döndür-* “döndürmek” (94), *düzdür-* “yaptırmak” (1061), *eytdür-* “söyletmek” (737), *iletür-* “göndertmek, iletmek” (1169), *endür-* “indirmek, uzatmak” (188), *erdür-* “ulaştırmak” (121), *erişdür-* “eriştirmek” (1366), *getür-* “getirmek” (186) [*<kel-* “gelmek”-*tür-* (Gülensoy, 2018, s. 282)], *geydür-* “giydirmek” (254), *göndür-* “göndermek” (1331), *kavuşdur-* “kavuşturmak” (1101), *kıldur-* “yaptırmak, ettirmek” (939), *kodur-* “bıraktırmak” (1071), *kondur-* “bırakmak” (964), *kurdur-* “kurdurmak” (932), *otur-* “oturtmak” (37), *öldür-* “öldürmek” (43), *sevdür-* “sevdirmek” (648), *sıdur-* “(öd) patlatmak” (1179), *sığındur-* “sığındırmak, sığınmak” (70), *şordur-* “sordurmak” (932), *şaldur-* “daldırmak” (188), *şoldur-* “doldurmak” (471), *tutdur-* “yakalatmak” (1169), *vêrdür-* “verdimmek, ettirmek” (566), *yandur-* “yandırmak” (593), *yapdur-* “yaptırmak” (1440), *yazdur-* “yazdırmak” (473), *yêdür-* “yedirmek” (583), *yihdur-/yıkdur-* “yıkıtmak” (929, 942).

-I-

İşlek olmayan (Ergin, 2012, s. 214) bu fiilden fiil yapım ekinin *Yûsuf ve Zelîhâ*’da kullanıldığı kelimeler şunlardır: *göynü-* “yanmak” [*<göyün-* “yanmak” (<YZ-784)], *kağı/-kağı* “kızmak, öfkelenmek; zarar vermek” (26/572) [*<kağ-* “çalmak, vurmak, dövmek; itmek, iteklemek” (Paçacıoğlu, 2016, s. 327)], *sürü-* “sürümek” (241) [*<sür-i-* (Ergin, 2012, s. 214)], *büri-* “bürümek, kapatmak, örtmek” [*<*bür-* (Taş, 2019, s. 89)].

-k/-k-

Seyrek bir kullanıma sahip olan (<duruk-, kayık-) (Gülsevin, 2011, s. 142) bu ekin *Yûsuf ve Zelîhâ*'da kullanıldığı kelimeler, *dümük*- “meşgul olmak, uğraşmak” [<Mo. *dömi*- “geçimini zar zor temin etmek, kıt kanaat geçinmek, yoksulluk içinde yaşamak” (Taş, 2019, s. 89)], *kalk*- “kalkmak, yükselmek” (383) [<ka-l-k- / *ka-l-(ı)-k- (Akman, 2023a, s. 175)], *sağışla*- “hesaplamak” (7) [<*sak-<DLT *sā*- “saymak” (Taş, 2019, s. 89)], *yak*- “yakmak” (447) [<*ya-; DLT *yan*- <*ya-n- (Taş, 2019, s. 89)] fiilleridir.

-l-

Eski Anadolu Türkçesinde asıl edilgenlik eki olan ve hem /I/ hem de /U/ ünlüleriyle kullanımına rastlanmaktadır (Gülsevin, 2011, s. 140). Eski Anadolu Türkçesinde ekin tespit edilen kullanımlarından bazıları şunlardır: “açıl-, adanıl-, ağırl-, ağıl-, arıdıl-, bağlan-, basal-, bitil-, boğul-, bozıl-, buyrul-, бүkil-, çapıl-, çekil-, çevrül-, deşüril-, diyl-, döndüril-, döşenil-, düzel-/düzil-/düzül-, dögil-, dökil-/tökil-, eydil-, geçil-, ırıl-, işidül-, kapıl-, katıl-, kazıl-, keçüril-, kesil-, kırıl-, kötürül-, köynil-, satıl-, seçil-, sökil-, süsil-, varıl-” (Boyraz, 2019, s. 193). Bu fiilden fiil yapım ekinin *Yûsuf ve Zelîhâ*'daki örnekleri şunlardır: *açıl*- “açılmak” (252), *ağıl*- “anılmak, ünlenmek” (888), *ayrıl*- “ayrılmak” (1031), *batıl*- “(nimet vs.) içinde kaybolmak” (1216), *dêril*- “toplanmak” (371), *düzül*- “dizilmek, sıralanmak” (787), *eksil*- “eksilmek” (1086) [<eksü- “eksilmek, azalmak” (Paçacıoğlu, 2016, s. 240)], *gönül*- “yönelmek” (356), *kas(ı)l-ı-t*- “kasılmak” (1233), *kesil*- “kesilmek” (249), *kıl*- “yapmak, etmek” (123) [<*kıl-l- “yineleme eki” (Gülensoy, 2018, s. 406)], *koyul*- “bırakılmak, koyulmak” (1523), *onul*- “onulmak” (451), *öl*- “ölmek” (101 [<*ö- “yükselmek, havalanmak”-l- “ölmek” (Ercilasun, 2014, s. 371-374)], *saçıl*- “saçılmak” (252), *şatıl*- “satılmak” (412), *takıl*- “takılmak, bağlanmak” (788), *tökül*- “dökülmek” (11), *tutul*- “(dil) tutulmak; yakalanmak” (162), *üzül*- “üzülmek” (787), *yakıl*- “yakılmak” (788), *yarıl*- “yarılmak” (528), *yazıl*- “yazılmak” (323), *yıgıl*- “toparlanmak, kendisini tutmak” (534) (<yıg-ı-l-), *yırtıl*- “yırtılmak” (547), *yorul*- “yorulmak” (31).

-mA-

Fiilden fiil yapım ekleri arasında işleklik açısından ilk sırada bulunan bu ek Türkçede eskiden beri kullanılmaktadır. İşlevi olumsuz filler meydana getirmektir (Ergin, 2012, s. 200). *Yûsuf ve Zelîhâ*'da bu ekin tanıklandığı kelimeler şunlardır: *ağlama*- “ağlamamak” (233), *alma*- “almamak” (1162), *aşma*- “anmamak” (721), *bakma*- “bakmamak” (967), *begenme*- “beğenmemek” (295), *bırakma*- “bırakmamak” (336), *bilme*- “bilmemek” (591), *bildürme*- “bildirmemek” (392), *bitme*- “(bitki) bitmemek” (730), *bulma*- “bulmamak” (495), *deme*- “dememek” (160), *dişme*- “susmak; dinmemek” (1021), *döndürme*- “döndürmemek” (94), *döyme*- “dayanamamak” (1157), *ekme*- “ekmemek” (829), *eyleme*- “eylememek, etmemek” (393), *eytme*- “söylememek; konuşmamak” (957), *gelme*- “gelmemek” (372), *getürme*- “getirmemek” (653), *geçme*- “geçmemek” (515), *gèyme*- “giymemek” (1117), *girme*- “girmemek” (1021), *gitme*- “gitmemek” (737), *gizleme*- “gizlememek” (207), *görme*- “görmemek” (639), *görinme*- “görünmemek” (708), *gösterme*- “göstermemek” (6), *gülme*- “gülmemek” (76), *haykıрма*- “haykırmamak” (1184), *inanma*- “inanmamak” (1211), *işledme*- “inletmemek” (1257), *kaçma*- “kaçmamak” (231), *kaşıma*- “kızmamak, öfkelenmemek” (572), *kalma*- “kalmamak” (372), *kayurma*- “kaygılanmamak” (118), *kesme*- “kesmemek” (585), *kılma*- “kırmamak” (89), *kırma*- “öldürmemek” (1184), *koma*- “bırakmamak, izin vermemek” (102), *korşma*- “korkmamak” (83), *koyma*- “bırakmamak, izin vermemek” (226), *kurtarma*- “kurtarmamak” (1232), *oğurlama*- “çalmamak” (1143), *olma*- “olmamak” (26), *öldürme*- “öldürmemek” (83), *öldürtme*- “öldürtmemek” (1298), *şanma*- “sanmamak” (1215), *şatma*- “satmamak” (1279), *sevme*- “sevmemek” (976), *şorma*- “sormamak” (234), *söyleme*- “söylememek” (393), *toğma*- “doğmamak” (504), *tırma*- “durmamak” (1245), *tutma*-

“tutmamak” (745), *tuyma-* “duymamak” (591), *unutma-* “unutmamak” (720), *urma-* “(yüze) vurmamak” (1400), *utanma-* “utanmamak” (745), *uyma-* “uymamak” (948), *ündeme-* “çağırmamak” (1480), *varma-* “gitmemek” (65), *vérme-* “vermemek” (1231), *yağma-* “yağmamak” (731), *yanma-* “yanmamak” (764), *yarama-* “yaramamak” (863), *yaratma-* “yaratmamak” (292), *yazma-* “yazmamak” (1279), *yème-* “yememek” (160), *yétme-* “yetmemek” (175).

-n-

Eski Anadolu Türkçesinde işlek olan -(I)n- eki, ünlü (<işlen-, okun-) ya da /l/ ile biten (<bilin-, olun-, çalın-) fiillere geldiği takdirde edilgenlik görevi görmesinin yanında asıl olarak dönüşlülük eki olarak dikkat çekmektedir (Gülsevin, 2011, s. 140). Eski Anadolu Türkçesinde ekin edilgen fiil oluşturmaya dair tespit edilen bazı örnekleri şunlardır: “alın-, anlan-, ayırtlan-, , ayırtlan-, bağlan-, berkin-, beyerlen-, bilin-, bislen-, bitin-, boğazlan-, boyan-, buğağulan-, bulın-, bulun... toğran-, uşan-, uzan-, yağmalan-, yarlıgan-, yayın-...” (Boyras, 2019, s. 212). İşlevi “kendi kendine yapma veya olma”dır (Ergin, 2012, s. 202). Ekin Yûsuf ve Zelihâ'daki örnekleri şunlardır: *aşun-* “aşmak, geçmek” (<aşnu“önce”) (1454), *avın-/avun-* “avunmak” (334/136) [<*av-/*avı- (Taş, 2019, s. 90); <*abın-<a: bı- “teselli bulmak” (Gülensoy, 2018, s. 44)], *bağlan-* “bağlanmak” (507), *bulın-* “bulunmak” (4/1148), *çevriin-* “çevrilmek” (181), *degin-/tegin-* “ulaşmak, vasıl olmak” (1216/1110), *diñlen-* “dinlenmek” (636), *dögün-* “dövünmek” (142), *döşen-* “döşenmek” (438), *düken-* “dükenmek” (643) (<tüke- “tükenmek” (Paçacıoğlu, 2016, s. 672)], *eglen-* “eğlenmek” (1498) [<egle- “oyalamak, meşgul etmek” (Paçacıoğlu, 2016, s. 238)], *eylen-* “edinmek” (428), *gizlen-* “gizlenmek” (1512), *göriin-/görün-* “görünmek” (533/536), *göyün-* “(içi) yanmak, üzülme” (388), *inan-* “inanmak” (145) [<ina- “inanmak” (Paçacıoğlu, 2016, s. 305)], *kavzan-* “tutmak, tutunmak” (1116), *kon-* “konmak” (185) [<ko-n- “<ko- “koymak, bırakmak” (Paçacıoğlu, 2016, s. 398)], *ogurlan-* “çalınmak” (1140), *okun-* “okunmak” (356), *öğren-* “öğrenmek” (1039, 1040) [<ögre- “öğrenmek” (Paçacıoğlu, 2016, s. 493)], *ögün-* “övünmek” (1306), *sakın-* “sakınmak” (208, 226) (<sa-k+ı-), *san-* “sanmak, zannetmek” (201, 295...) [<*sa-n- (Gülensoy, 2018, s. 593; Nişanyan, 2018, s. 733)], *sevin-* “sevinmek” (337), *sıgın-* “sığınmak” (73), *sın-* “kırılmak” (439) (<sı- “kırmak”), *şokran-* “homurdanmak, serzenişte bulunmak” (885), *söylen-* “söylenmek” (428), *şun-* “uzatmak” (900) (<*su-n), *takın-* “takmak; isim almak” (1021), *tutun-* “tutmak” (724), *uşan-* “parçalanmak” (286) [<uw-şa- “ufalamak”>uşa-k (Gülensoy, 2018, s. 799)], *utan-* “utanmak” (493) [<uvut “utanç” utanma, ar, haya” (Gülensoy, 2018, 800; Taş, 2019, s. 75)], *yan-* “yanmak” (295) [<*ya- “alevlenmek” (Tekin, 2019, s. 320)], *yarlıgan-* “affedilmek” (1416), *yığlın-* “toparlanmak, kendisini tutmak” (534, 546) (<yığ-(i)-l-i-n-), *yon-* “yonmak, yontmak” (266) (<*yo-n), *yun-* “yılanmak” (313), *yuyun-* “yılanmak, (günahtan) arınmak” (315), *yüklen-* “yüklenmek” (1247).

-ş-

Aslında işteşlik eki olan, ancak bazı durumlarda “bir işin, failin kendi kendisince yapıldığını” gösteren bu eki alan fillerde karşılıklı ya da birlikte yapılma söz konusudur (Gülsevin, 2011, s. 141). Eski Anadolu Türkçesinde bu ek için bazı örnekler şunlardır: “arhalaş-, ‘acebleş-, ağlaş-, ağuş-, alışılaş-, alış-, atış-, ayduş-, ayrılış-, azadlaş-, azarlaş-, bakış-, barış-, biliş-, biniş-, bitiş-, böğrüş-, bulaş-, bulış-, bozlaş-, çağırış-, çekiş-...” (Boyras, 2019, s. 276) Ekin Yûsuf ve Zelihâ'da tanıklanabildiği örnekler şunlardır: *acebleş-* “şaşırmak” (32), *ağlaş-* “birlikte ağlamak” (130), *bakış-* “bakışmak” (1070), *bulaş-* “bulaşmak” (145), *çağırış-* “bir ağızdan bağırarak” (139), *çıkraş-* “fokurdamak” (785) [<çıkra- “gıcırdamak” (Taş, 2019, s. 92)], *devşür-* “devşirmek, toplamak” (363) (<deg-i-ş-<teg-i-ş-), *eriş-* “erişmek” (139), *görüş-*

/görüş- “görüşmek” (248/996), *karış-* “karışmak” (<*karşu* “karşı”) (271, 272...) (<* *kar-*), *kavlaş-* “çekiştirmek” (574), *kavuş-* “kavuşmak” (1126) [<*kak-kap-* “almak, kapmak” (Sevinçli ve Akman, 2024, s. 287)], *kovlaş-* “dedikodusunu yapmak” (569), *kuçuş-* “kucaklamak” (1322), *şataş-* “karşı gelmek” (574) [<*sa-t(a)-ş-* (Gülensoy, 2018, s. 603)], *sev(i)niş-* “birlikte sevinmek” (1322), *söyleş-* “söyleşmek” (623), *şunuş-* “elden ele uzatmak” (1274), *tanış-* “danışmak” (57), *tañlaş-* “şaşırmak, hayret etmek” (32), *tartaş-* “çekişmek” (548), *titreş-* “titreşmek” (1070), *tutuş-* “tutuşmak” (785), *yapış-/yapuş-* “yapışmak” (197/190) [<**yap-(i)ç(>ş)-* (Gülensoy, 2018, s. 874)], *yəriş-* “(yaşı) gelmek, ulaşmak” (1475), *yügrüş-* “koşuşturmak, hızla bir yere gitmek” (205) [<*yüğüür-* “koşmak” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018, s. 155...)].

-(U)r-

Eski Anadolu Türkçesinde işlek olmayan (Gülsevin, 2011, s. 139) ve bir oldurganlık eki olan *-Ur-* eki için bazı örnekler şunlardır: “açur-, aşur-, artur-, basur-, batur-, bişür-/pişür-, bitür-, degür-/ tegür-, degşür-/döşür-, dirşür-, dirür-, düşür-, eşür-, getir-/ketür-, geyür-/kiyür-, geçür-, getir-...” (Boyraz, 2019, s. 140). Bu fiilden fiil yapım ekinin *Yûsuf ve Zelihâ*’daki kullanımına şu kelimelerde rastlanmaktadır: *artur-* “artırmak” (775), *ayır-* “ayırmak” (1342) [<**adı-* “ayırmak” (Taş, 2019, s. 92)], *degür-* “ulaştırmak” (31), *devşür-/deyşür* “toplamak” (363/1184) (<*deg-i-ş-ür-*), *érür-* “ulaştırmak” (1345), *geyür-* “giydirmek” (104), *götür-* “(el, baş) kaldırmak; ortadan kaldırmak; götürmek, taşımak” (112) (<*kö-t-ür-* [<**gö-t-ür-* Akman, 2023c, s. 89]), *gir* “girmek” (138) [<**kî-r-* (Taş, 2019, s. 91)], *içür-* “içirmek” (627), *kır-* “kırmak” (1177), [<**kı-* “kesmek, kırmak, kısmak” -*r-* (Akman, 2022b, s. 114)], *ölür-* “öldürmek” (1179), *toyur-* “doyurmak” (843), *tuyur-* “duyurmak” (927), *yatur-* “yatırmak” (666), *yétür-* “karşılama; ulaştırmak” (193), *yitür-* “kaybetmek” (149), *ötür-* “iç geçirmek” (1090) [<*ö-t-geçmek*”-*ür-* “delmek, arasından geçmek”-*ü* “fiilden edat yapan ek” (Gülensoy, 2018, s. 549)].

-d/-t-

Eski Anadolu Türkçesinde işlek ekler arasında bulunan bu fiilden fiil yapım eki ünlü veya /l/ ve /r/ ile biten çok heceli fillere getirilmektedir (Gülsevin, 2011, s. 139). Oldurganlık eki olarak çok sık kullanılan bu ek için bazı örnekler şunlardır: “ağart-/ağart-, ağlat-, ağrit-, akıt-, aksurt-/ahsurt-, anıt-, anlat-, ardat- arıt-/arut-, aruqlat-, ârzûlat-, avıt-, ayt-/eyit-/eyt-, azald-, azıt-, bağlat-, bağlat-, belürt-, benzet-, berkit-, boşat-, boyat-, bozard-, bozlat-...” (Boyraz, 2019, s. 100). Bu ekin *Yûsuf ve Zelihâ*’daki kullanımına rastlandığı kelimeler şunlardır: *ağlat-* “ağlatmak” (1171), *akıt-* “akıtmak” (298), *anlat-* “anlatmak” (1208), *arat-* “aratmak” (1147), *bağlat-* “bağlatmak” (1307), *bayıt-* “zenginleştirmek” (694), (<*bay* “zengin”+*-t-*), *bēñzet-* “benzetmek” (266), *berkit* “berkitmek” (60), *boşalt-* “boşaltmak” (414), *çıñrat-* “çınlatmak” (1287), *dürêt-* “türetmek, yaratmak” (261), *eyit-* “söylemek” (336), *eylet-* “yaptırmak” (479), *gizlet-* “gizletmek” (986), *götür-* “(el, baş) kaldırmak; ortadan kaldırmak; götürmek, taşımak” (112) (<*kö-t-ür-* [<**gö-t-ür-* Akman, 2023c, s. 89]), *iñilet-/iñled-* “inletmek” (1342/1257), *kaşılıt-* “kasılmak” (1233), *korkut-* “korkutmak” (210), *kuşat-* “bağlamak” (288), *okıt-* “okutmak” (1267), *öldürt-* “öldürtmek” (1298), *ötürt-* “iç geçirmek”, *söylet-* “söyletmek, konuşturmak” (555, 651...), *sürt-* “sürmek” (153), *tepret-* “hareket ettirmek” (445), *tolat-* “dolaştırmak” (1012), *tüket-* “tüketmek” (707), *uşat-* “parçalamak” (288) (<*uvuş+a-t-*), *yarat-* “yaratmak” (259) (<**ya-r+a-* “parlamak” *t-* > yarat- (Güner, 2012, s. 1420)], *yırtıl-* “yırtılmak” (547) [**yır-/(*yir-)* “yirmek”-*t-* (Gülensoy, 2018, s. 938); *yır-/ır-* “yarmak, kesmek” -*It-* (Nişanyan, 2018, s. 940)].

-y-

Eski Anadolu Türkçesinde *koy-*, *toy-*, *yoy-* gibi fiillerde görülen ve bir kuvvetlendirme eki olan (Gülsevin, 2011, s. 142) *-y-* fiilden fiil yapım ekinin *Yûsuf ve Zelihâ*'da kullanıldığı kelimeler şunlardır: *güt-* “(koyun, kuzu vs.) gütmek” (47) [*<ET küt-* “beklemek” *<*kü-* *<*kü-* *<Uyg. kü-* “beklemek, korumak, kollamak” (Taş, 2019, s. 88); *kü-/kü-* “beklemek” (Nişanyan, 2018, s. 303)], *koy-* “koymak, bırakmak” (97) (*<kod-* “koymak” *<ko-*; *kop* “hep, bütün”; *kon-* “konmak” (Gabain, 2007, s. 58)], *toy-* “doymak” (840) [*<tod-* *<toy-to-* *<tō-* *-δ-* (Gülensoy, 2018, s. 224)].

-z-

Eski Anadolu Türkçesinde çok işlek olmayan bu ek için *akız-* “akıtmak”, *dütüz-* “tütsü şeklinde yakmak” (Boyras, 2019, s. 161) örnekleri verilebilir. *Yûsuf ve Zelihâ*'da da *dütüz-* “tüttürmek” (751) [*<tütüz-* *<tüte-* “tütsülemek” (Clauson, 1972, s. 463)] ve *em(i)z-ür-* “emzirmek” (1338) (Clauson, 1972, s. 165) örneklerinde bu ek tanıklanabilmektedir. *Dütüz-* fiilinin türevleri olan *dütüzdürmek*, *tütüzdürmek*, *tütüzmek* “koku vermek için bir şey yakıp tüttürmek, tütsülemek” kelimelerine *Tarama Sözlüğü*'nde rastlanmaktadır (2019, s. 1360). Türkiye Türkçesi ağızlarında *düt->tüt-* fiilinden türemiş *tütüzdür-* “yanan kömürün üstüne atılan kocakarı ilacının dumanını hastaya koklatmak; ateşle tutuşturmak” fiiline tesadüf edilmektedir (Güzel, 2019, s. 630).

Tartışma ve Sonuç

Şeyyâd Hamza'nın *Yûsuf ve Zelihâ* adlı mesnevisi Eski Anadolu Türkçesi özelinde Türkçe için önemli veriler sunmaktadır. Eserin dikkat çeken yönlerinden birisi içerisinde barındırdığı zengin yapım eki varlığıdır. Bu çalışmada da *Yûsuf u Zelihâ*'da tespit edilen yapım ekleri ele alınmıştır. Aşağıda yapım eklerinin sayısal verilerinin yanı sıra, önemli görülen bazı noktalara değinilmiştir.

Yûsuf ve Zelihâ'da “hata” ve “kusur” anlamlı kelimelerin karşılığı olarak kullanılan *egri* “eğri” kelimesine getirilen *+lik* yapım eki ile elde edilen *egrilik* “hata, yanlış” kelimesiyle karşılanması ve “nerede” soru ifadesinin karşılığı olarak *ķanda* kelimesine *+lık* ekinin getirilmesiyle elde edilen *ķandalık* “bir şey ya da kimsenin nerede olduğu” tabirinin kullanılması dikkat çekicidir.

Yûsuf ve Zelihâ'da, isimden isim yapım eklerinden *+IU* ekiyle yapılmış *varlu* “zengin, varlıklı” ve *yoklu* “fakir, yoksul”, *+sUzin* ekiyle yapılmış *geşsüzün* “aniden, birden”; isimden fiil yapım eki *+IA-* ekinde türeyen *‘aceble-* “şaşırmak, hayret içinde kalmak”, *beyle-* “işaret koymak, işaretlemek”, *bitile-* “mektup göndermek, vermek”, *ķanla-* “şaşırmak, hayrette kalmak”, *sağışla-* “hesap etmek, saymak, hesaplamak”, *+IA* isimden fiil ekinde türeyen *ögsüzlen-* “öksüz kalmak, ayrı düşmek”, *zārlan-* “ağlamak”, *+IAş* isimden fiil yapım ekiyle kurulan *ittifāķlaş-* “anlaşmak, ittifak sağlamak”; fiilden isim yapım eki *-ġun+çı* ekleriyle meydana gelmiş *ķaçġunçı* “kaçak”, fiilden fiil yapım eki *-l-* ekiyle türetilen *yıġ-(ı)-l-* “toparlanmak, kendisini tutmak” ve *-ş-* ekiyle türetilen *yēriş-* “(yaşı) gelmek, ulaşmak” kelimeleri günümüz Türkiye Türkçesinde kullanılmayan dikkat çekici kelimelerdendir.

Eserde günümüz Türkiye Türkçesinde bulunmayan ve günümüzdeki *-mAķ* ekinin görevini üstlenen fiilden isim *-maķlık/meklik* yapım eki de bahsedilmesi gereken noktalardan birisini teşkil etmektedir: *bilmeklik* “bilmek”, *girmeklik* “girmek”, *görmeklik* “görmek”, *almaķlık* “almak”, *ķılmaķlık* “etmek”, *sevmeklik* “sevmek”.

İsimden isim yapım ekleri bazı kullanımlar haricinde genelde Türkçe kelimelere eklenerek yeni kelime türetmiştir. Arapça, *İmrānīce* “İmranice”, *şefā‘atçi* “şefaate eden,

şefaâtçi", *ğammâzlık* "söz taşıyıcılık", *halâşlık* "kurtuluş, kurtulma", *sultânlık* "sultanlık, hükümdarlık", *'ayblu* "kusurlu, hatalı, suçlu", *devletlü* "devletli, talihli; önemli", *dînlü* "...dinli, inançlı", *îmānlu* "imanlı", *Mışrrlu* "Mısırlı, Mısır halkından", *şıfatlu* "...şekilde, gibi", *şehrlü* "şehirli", *kıymetsiz* "kıymetsiz, ucuz", *şübhesiz* "kesin, şüphesiz", *'aceble-* "şaşırmak, hayret içinde kalmak", *katarla-* "katar hâline getirmek, art arda dizmek, sıralamak", *'ārlan-* "temizlenmek, arınmak", *ittifāklaş-* "anlaşmak, ittifak sağlamak", *taşdikle-* "tasdiklemek, onaylamak"; Farsça, *günāhlu* "günahkâr", *ārzūlā-* "arzulamak, istemek", *āzārla-* "azarlamak, paylamak", *fermānla-* "ferman buyurmak, emretmek", *ısmarla-* "ısmarlamak, tembihlemek, emanet etmek", *muştula-* "müjdelemek, müjde vermek", *tīmārla-* "ilgilenmek, ilgi göstermek", *cömerdlük* "cömertlik, el açıklığı", *düşvārlik* "zorluk, güçlük", *hoşluk* "hoşluk, iyilik, güzellik", *peygamberlik* "peygamberlik", *zārîlik* "içten ağlama", *bahtlu* "talihli", *dertlü* "dertli, derdi olan", *günāhlu* "günahkâr", "; *hūlu* "...huylu", *tēzrek* "hemen, çabucak", *dertsüz* "dertsiz, kaygısız, rahat", *cüftlen-* "evlenmek", *zārlan-* "ağlamak"; Soğtça *şamuluk* "cehennemlik", *uçmaklık* "cennetlik" ve Moğolca kökten türeyen *göğüs* "iç, göğüs" kelimeleri dışında Türkçe kelimelere eklenerek elde edilmiştir. Bunlar da *Yûsuf ve Zelihâ* özelinde Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde Türkçenin sadeliğine işaret etmektedir.

Bu çalışmada isimden isim yapım ekleriyle türetilen kelime sayısı 124, fiilden isim yapım ekiyle türetilmiş kelime sayısı 98'dir. İsimden fiil yapım ekleriyle türetilmiş kelime sayısı 102, fiilden fiil yapım ekleriyle türetilen kelimelerin sayısı ise 259'dur.

İsimden isim yapım eklerinden +lık/+lıg, +lik/+luk/ +lük (37) ve +IU+ (34); fiilden isim yapım eklerinden -I (22), ve -(U)k/g~k/g (26); isimden fiil yapım eklerinden +IA- (47) ile fiilden fiil yapım eklerinden dUr- (34), -I- (25), -mA- (69), -n- (40), ve -d/-t- (30) en işlek ekler olarak dikkat çekmektedir.

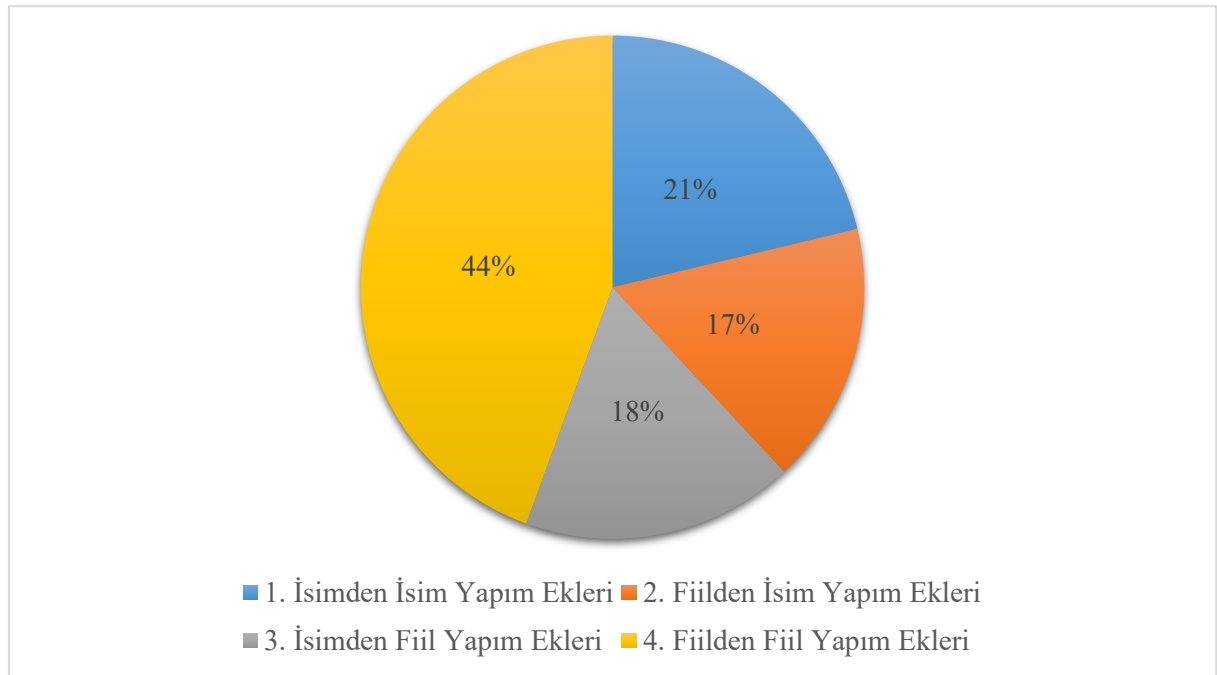
Aşağıda yer alan tablolarda ve şekilde *Yûsuf ve Zelihâ* 'da yer alan türemiş kelimelerin sayısal ve yüzdelik oranları gösterilmiştir (Tablo 1 ve 2; Şekil 1).

Tablo 1. *Yûsuf ve Zeliâhâ'da Türetilmiş Kelimelerin Sayısal Oranları*

	İİYE		FİYE		İFYE		FFYE	
	Yapım Eki	T. Kelime Sayısı	Yapım Eki	T. Kelime Sayısı	Yapım Eki	T. Kelime Sayısı	Yapım Eki	T. Kelime Sayısı
1	+ak	3	-A	6	+A	13	-Ar-	3
2	+an	1	-(a)cağ	1	+Al-	3	-der-	2
3	+Az	2	-ağ	5	+en-	1	-dUr-	34
4	+ça/+ce	2	-ğü/-hü	2	+ar-	3	-I-	4
5	+cağ/+çağ/+çek/+çık	5	-ğün/-gün	2	+de-	4	-k/-k-	4
6	+çı/+çi	8	-I	22	+I-	6	-I-	25
7	+daş	3	-UcI/-IcI	4	+(ı)ğ-	1	-mA-	69
8	düz	1	-(U)ğ/g~-ğ/g	26	+ğır-/kır-	4	-n-	40
9	z	1	-I	2	+IA-	47	-ş-	26
10	+eş	1	-(u)m	1	+lAn-	10	-(U)r-	17
11	+gaç	1	-me	2	+laş-	1	-d/-t-	30
12	+I	1	-mağ/-mek	4	+ra-	3	-y-	3
13	+leyin	1	-meklik	6	+(U)r-	3	-z-	2
14	+lık/+lğ, +lik/+luğ/+lük	37	-mık	1	+rge-	1		
15	+IU	34	-miş	1	+sa-	1		
16	+(U)ncI	7	-mur	2	+şa-	1		
17	+rak	3	-n	6				
18	+sul	1	-ş	4				
19	+sUz	9	-z	1				
20	+süzün	1						
21	+z	2						
Toplam	124		98		102		259	

Tablo 2. *Yûsuf ve Zelîhâ*’da Türetilmiş Kelimelerin Sayıları ve Yüzdelik Oranları

Türetilmiş Kelimeler	İsimden İsim Yapım Ekleriyle Türetilmiş Kelimeler	Fiilden İsim Yapım Ekleriyle Türetilmiş Kelimeler	İsimden Fiil Yapım Ekleriyle Türetilmiş Kelimeler	Fiilden Fiil Yapım Ekleriyle Türetilmiş Kelimeler
Kullanım Sayısı	124	98	102	259
Toplam Türetilmiş Kelimelere Yüzdelik Oranı	%21	%17	%18	%48

Şekil 1. *Yûsuf ve Zelîhâ*’da türetilmiş kelimelerin yüzdelik oranı

Extended Abstract

An Overview of the Construction Suffixes in Şeyyâd Hamza's Yusuf and Zelihâ

Hami AKMAN

Introduction

There are various opinions about the century in which Şeyyad Hamza, one of the poets of the Old Anatolian Turkish period, lived. However, as a result of research conducted by Metin Akar, the view that he lived in the late 13th century and early 14th century has begun to gain acceptance. Nevertheless, information about him is extremely limited. Şeyyad Hamza, who wrote religious works, aimed primarily to provide readers with useful information. For this reason, it can be said that the artistic aspect of his poetry was secondary. He himself stated that he did not have a good understanding of literary rules. When looking at his poems based on syllabic meter, it can be said that his poetic technique is better than that of poems composed using aruz meter.

Şeyyâd Hamza's works include *Yûsuf ve Zelihâ*, *Dâstân-ı Sultân Mahmûd*, *Miraçnâme*, *Vefât-ı Hazret-i Muhammed 'Aleyhi's-selâm* and *Ahvâl-i Kiyâmet*. Among these works, the one that undoubtedly brought him fame is the 1,529-verse mesnevi titled Yusuf ve Zeliha. This work, along with other mesnevis of the same name, is based on the sura in the Quran that is referred to as ahsen-i kisas (the most beautiful of stories) and tells the instructive life story of Prophet Yusuf. This work is of great importance for studies of Old Anatolian Turkish, as it contains almost all the phonetic features of the language. Additionally, the work is notable for the archaic elements it contains.

Method

In this study, an attempt has been made to show all the words derived from the suffixes in Yusuf and Zeliha, which were outlined above. Before moving on to the words, the suffixes in question have been briefly introduced. The main source used in introducing the suffixes is Gürer Gülsevin's work titled Suffixes in Old Anatolian Turkish. In addition, Muharrem Ergin's Turkish Linguistics and Zeynep Korkmaz's Turkish Grammar: Morphology are among the sources consulted.

The study does not merely list words. Where deemed necessary, etymological analyses of certain words have been provided. The primary sources consulted for etymological explanations are Hasan Eren's Etymological Dictionary of the Turkish Language, Andreas Tietze's Historical and Etymological Dictionary of Turkish, and Tuncer Gülensoy's Dictionary of the Etymology of Turkish Words in Turkish.

The derivational suffixes in the work are divided into the following main headings: 1. Noun-forming suffixes from nouns. 2. Noun-forming suffixes from verbs. 3. Verb-forming suffixes from nouns. 4. Verb-forming suffixes from verbs. Subheadings detailing each main heading are then provided (3. suffixes for forming verbs from nouns. 3.1. +A-, etc.).

The verse containing the example word in which the suffix is found is indicated in parentheses. In this work, attention is drawn to certain words by providing examples from the Tarama Dictionary or other works on Old Anatolian Turkish.

Findings

Words derived from the suffixes found in Yûsuf ve Zelihâ show extreme diversity. Looking at the numerical data, it can be seen that the number of words derived from noun-forming suffixes is 34. Among these suffixes, the suffixes +lık/lığ/ +lik/ +luk/+lük are particularly noteworthy for the large number and variety of words they derive. Among the words derived from verbs using noun-forming suffixes, those derived using the suffixes -I/U stand out. Words derived from nouns using verb-forming suffixes are notable for being fewer in number than the others. In fact, the number of noun-verb suffixes is limited (+A-, +Al-, +en-, +ar-, +de-, +I-, +(i)k-, +ğI-, +kır-, +lA-, +lAn-, +lAş-, +ra-, +(U)r-, +rge-, +sa-, +şa-). The most active of these suffixes is the noun-to-verb suffix +lA-. There are 13 verb-to-verb suffixes. However, the number of words derived from these suffixes ranks first.

Result and Discussion

There are some interesting words derived from Yusuf and Zeliha that are not found in modern Turkish. Some of them are as follows: varlu "rich, wealthy" and yoklu "poor, destitute," geñsüzin "suddenly, all of a sudden"; 'aceble- "to be surprised, to be amazed," beñle- "to mark, to label," bitile- "to send a letter, to give," tañla- "to be surprised, be amazed," sağışla- "to calculate, count, compute," ögsüzlen- "to be orphaned, to be separated," zârlan- "to cry," ittifâklaş- "to agree, to form an alliance"; kaçgunçı "fugitive" yığ-(i)-l- "to gather oneself, to control oneself" yeriş- "to come of age, to reach"

The study also refers to numerical data on derivational suffixes. According to this data, the number of words derived from nouns with noun-forming suffixes is 124, while the number of words derived from verbs with noun-forming suffixes is 98. The number of words derived from nouns with verb-forming suffixes is 102, while the number of words derived from verbs with verb-forming suffixes is 259. From nouns, the noun-forming suffixes +lık/+lığ, +lik/+luk/ +lük (37) and +IU+ (34); from verbs, the noun-forming suffixes -I (22) and -(U)k/g~k/g (26); the noun-to-verb suffixes +lA- (47) and the verb-to-verb suffixes dUr- (34), -l- (25), -mA- (69), -n- (40), and -d-/t- (30) stand out from the others in terms of their number and frequency of use.

Kaynaklar

- Akar, M. (1986). Şeyyad Hamza hakkında yeni bilgiler, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, s. 1-14.
- Akman, H. (2023a). Ka- fiili ve türevleri üzerine, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 163-187. <https://doi.org/10.34086/rteusbe.1281552>
- Akman, H. (2023b). K1- fiili ve türevleri, *Hakkâri Revue*, (7)1, 111-124. <https://doi.org/10.31457/hr.1261363>
- Akman, H. (2023c). Kö- fiilinin türevleri üzerine. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, (13)2, 78-94. <https://doi.org/10.55024/buyasambid.1329624>
- Ata, A. (2019). *Kıyasü'l-Enbiyâ*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Boyras, Alagöz, E. (2019). *Eski Anadolu Türkçesinde çatı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Buluç, S. (1968). Şeyyâd Hamza'nın bilinmeyen bir mesnevisi. *Türkiyat Mecmuası*, 15.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth -century Turkish*. Oxford University Press.
- Demirci, Ü.Ö., & Korkmaz, Ş. (2008). *Yûsuf u Zelihâ (destân-ı Yûsuf aleyhi 's-selâm ve hazâ ahsenü 'l-kaşasi 'l-mübârek)*. Kaknüs Yayınları.
- Dilçin, C. (2016). *Mes 'ud Bin Aḥmed Süheyl ü Nev-bahâr inceleme-metin-sözlük*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2014). *Makaleler-dil, destan, tarih, edebiyat*. (Haz. E. Arıkoğlu). Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A.B., & Akkoyunlu, Z. (2018). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lügâtî 't-Türk (Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. (2020). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut kitabı -2 indeks-gramer*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2012). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri*. (Çev. M. Akalın). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Bilge Kültür Sanat.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güner, G. (2012) Yarat- "yaratmak, halk etmek" fiilinin etimolojisi, *Turkish Studies*, 7(3), 1415-1423. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3304>
- Güzel, F. (2019). *Türkiye Türkçesi ağızlarında yapım ekleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2016). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller-en eski Türkçe metinlerden zamanımıza kadar (yazı dilinde)-*. Bilge Kültür Sanat.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin ekleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaoğlu, S. (2016). *Eski Anadolu Türkçesinde (14. yy.) türetim ekleri ve söz yapımı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Korkmaz, Z. (2017a). *Marzubân-nâme tercümesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017b). *Türkiye Türkçesi grameri-şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2018). *Türkçede eklerin kullanılış şekilleri ve ek kalıplaşması olayları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2011). *Türk edebiyatı tarihi*. Akçağ Yayınları.
- Küçük, S. (2014). Şeyyad Hamza'nın yûsuf u zeliha'sındaki arkaik unsurlar, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 52, 1-25. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat1280>
- Li, Y.S. (2022). *Türk dilinde son takılar*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nişanyan, S. (2018). *Nişanyan sözlük-çağdaş Türkçenin etimolojisi*. Liper Plus Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (2016). *VIII.-XVI. yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı*. Kesit Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (2018). *Kelime dağarcığımızdan etimoloji araştırmaları*. Akçağ Yayınları.

- Sevinçli, V., & Akman, H. (2024). Kızır-, kavur- ve kavuşmak kelimelerinin etimolojileri üzerine. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27(52), 277-288. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.1512387>
- Şen, S. (2018). *Eski Uygur Türkçesi Dersleri*. Kesit Yayınları.
- Şen, S. (2023). *Etimolojinin izinde-kelimeden kültüre seyahatler*. Ötüken Neşriyat.
- Taş, İ. (2015). *Kutadgu Bilig'de söz yapımı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taş, İ. (2019). *Yûsuf ve Zelihâ (gramer-metin-çeviri-notlar-sözlük-dizin-tıpkıbası)*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tatçı, M. (2008). *Yûnus Emre külliyyât II - Yûnus Emre divânı - tenkitli metin*. H Yayınları.
- Tekin, Ş. (1992). *Eski Türkçe*. Türk Dünyası El Kitabı II- Dil, Kültür, Sanat.
- Tekin, Ş. (2019). *Maytrısimit-Burkancıların Mehdîsi Maitreya ile buluşma uygurca ibtidaî bir dram*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2013). *Makaleler 3*. (Haz. E. Yılmaz ve N. Demir). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2016). *Orhon Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2022). *Türk dilinde birincil uzun ünlüler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2021). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. Kapı Yayınları.
- Timurtaş, F.K. (2012). *Tarih içinde Türk edebiyatı*. Kapı Yayınları.
- Türk, V. Doğan, Ş. ve Şerifoğlu, Y. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi dersleri*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, (2011). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2019). *Derleme sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu, (2019). *Tarama sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bazı Kısaltma ve İşaretler

Moğ.	Moğolca
Ar.	Arapça
Fa.	Farsça
Soğd.	Soğdça
vs.	ve sair
İİYE	İsimden isim yapım eki
FİYE	Fiilden isim yapım eki
İFYE	İsimden fiil yapım eki
FFYE	Fiilden fiil yapım eki
+	İsme gelen ek
-	Fiile gelen ek
<	Bu şekilden gelir
>	Bu şekle gider
~	Değişen şekil

Yazar beyanları/Statements of the authors

Etik ✓ “Şeyyâd Hamza'nın Yûsuf ve Zelihâ Adlı Eserindeki Yapım Eklerine Bir Bakış” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.	Ethic ✓ Scientific, ethical and citation rules were followed during the writing process of the study titled “An Overview of the Construction Suffixes in Şeyyâd Hamza's Yusuf and Zelihâ”, no falsification was made on the collected data and this study was not sent to any other academic publication medium for evaluation.
Yazar Katkıları ✓ Bu çalışmaya yazarların katkı oranları eşittir	Contribution of Authors ✓ The contributions of the authors to this study are equivalent.
Çatışma Beyanı ✓ Makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.	Conflict Statement ✓ There is no financial conflict of interest with any institution, organization, person related to our study and there is no conflict of interest between the authors.